

Titkok és mítoszok

∞ *Rozványi Dávid* ∞

Titkok és mítoszok örököseként mit jelent ma magyarnak lenni?

Angyalné Kovács Anikó megkért, hogy beszéljek a tanítványainak arról, mit jelent magyarnak lenni. A kérdésnek így tettem eleget...

Van egy dal, talán sokan ismerik: Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország... Abban van egy sor, ami azt hiszem, beszélgetésünk mottója is lehetne:

*„Ott él egy nép, legendák népe
ott az én hazám”*

Ezekről a legendákról, mítoszokról, a bennük rejlő titkokról szeretnék beszélni, melyek meghatározzák a magyarságképünket.

Először is: mit értünk ezen a szón: mítosz? Ebben az összefüggésben egy olyan gondolat, ami meghatározza a tudatot, függetlenül attól, hogy valós történelmi esemény, tapasztalat áll-e mögötte, vagy sem: a lényeg, hogy mi ezek alapján határozzuk meg magunkat. A mítoszok egy része épít, a másik rombol; ahogyan végigveszem a legfontosabb mítoszokat, nem csak azt vizsgálom meg, hogy valóságosak-e, hanem, hogy a mai helyzetben ezek építenek-e vagy rombolnak.

Egy példán keresztül megvilágítva: I. István király egy történelmi személy volt, az első keresztény rend szerint megkoronázott uralkodónk: azonban Szent István már mítosz, mert ő az a személyiség, aki egybe tudja forrasztani a magyarságot, etnikumtól, vallástól függetlenül.

Az alábbi gondolatok nem eredetiek, inkább csak a mindenki által ismert tények csoportosítása, hogy választ kapjunk arra a kérdésre: milyenek is vagyunk mi magyarok... A kérdés adott, a válaszok nem véglegesek, nem kőbevésett dogmák, inkább csak alapok a vitához, a továbbgondoláshoz.

Mert ebben az esetben nem a válasz a fontos, hanem a kérdés, hogy az előbbi felvetésen elgondolkozzunk. Nos, lássuk az én válaszaimat!

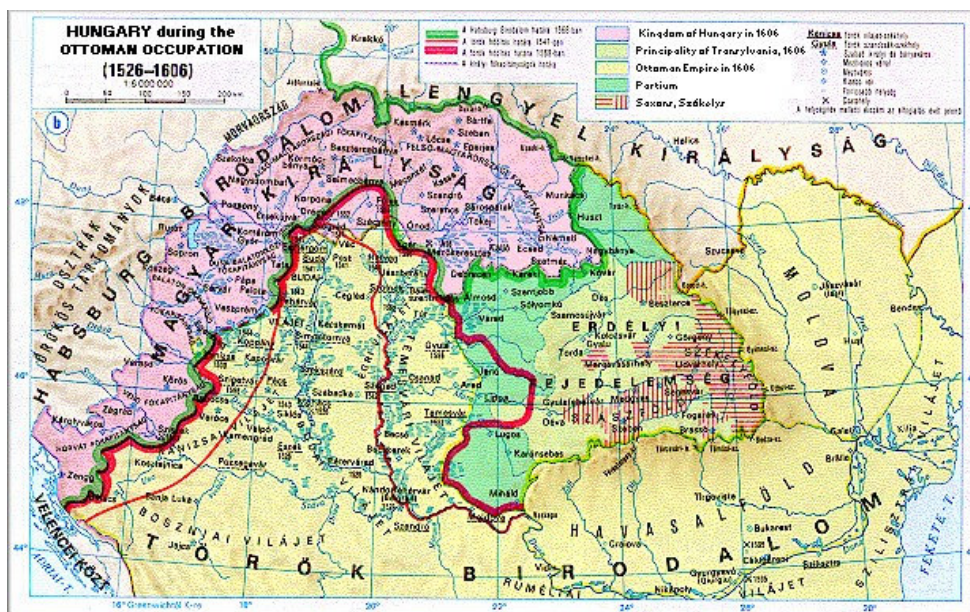
A mítoszok, amiket ma meg szeretnék vizsgálni, a következők:

1. mi magyarok sohasem tudunk összetartani
2. a honfoglalás, mint mítosz
3. úri nép vagyunk
4. vesztés nép vagyunk,
5. bűnös nép vagyunk
6. katonanemzet vagyunk
7. soha nem tudtunk lelkesedni, mindent félszívvel csináltunk
8. sohasem vettünk tudomást a realitásokról
9. nincsenek demokratikus hagyományaink
10. tehetséges nép vagyunk
11. a Nagy Magyarország, mint mítosz
12. egyedülálló kulturális örökségünk van, a magyarság ősi tudás letéteményese
13. Trianon

Mi magyarok sohasem tudunk összetartani

A három részre szakadt ország összetartása – Vlaszov kontra magyarok – mikor volt az utolsó polgárháború? – játékos magyarok

Az első, egyben a leggyakoribb „vádpont” ellenünk, hogy mi magyarok állandóan marcangoljuk egymást, mindig megosztottak vagyunk, mindig pártosodunk: kurucokra-labancokra, forradalmárookra-ellenforradalmárookra, lojalistákra¹-szabad királyválasztókra, fasisztákra és antifasisztákra, demokratákra és nemzetiekre, népiekre-urbánosokra. Ez a mítosz részben igaz – azonban, ha a mélyére ásunk, azt találjuk, hogy ezek az ellentétek valójában mindig látszólagosak voltak, sokkal inkább a túlélés biztosítéka.

Erre a legjobb példát az ország, a török hódoltság alatti három részre szakadása idején láthattuk; valamelyik harmad mindig tudta segíteni a másik kettőt. A kezdeti időkben a török érdekszférába tartozó Erdélyi Fejedelemség támogatta a királyi Magyarországot, az erőviszonyok változásával a királyi Magyarország rendjei próbálták Erdély túlélését biztosítani. A XVII. században a katolikus megújulás nagy alakja, Pázmány Péter baráti viszonyt ápol a református Kemény Jánossal, s az alábbiak szerint fejt ki a különböző hitű magyarok között az együttműködés szükségességét:

Pázmány Péter (1570-1637)

¹ a két világháború között lojalistáknak hívták azokat, akik a Habsburgokat akarták visszahívni a magyar trónra

„Átkozott ember volna, ki titeket arra kiszetne, hogy töröktől elszakadjatok, ellene rugoldozatok, míg Isten az kereszténységen másképpen nem könyörül, mert ti azoknak torkokban laktok: oda annak okáért adjátok meg, amivel tartoztok; ide tartsatok csak jó correspondentiát [kapcsolatot] mert itt keresztény fejedelemmel van dolgotok, tudniillik római császárral. Adománytok nem kell, az törököt töltsétek adományokkal, mert noha ím látod, Édes Öcsém, nekünk elégséges hiteliünk, tekintetiünk [tekintélyünk] van mostan az mi kegyes keresztény császáruk előtt, de csak addig durál [tart] az német nemzet előtt, míglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik floreálni [virágozni], azontúl mindjárt contemptusba [megvetésbe] jutván gallérink alá pökik az német, akár pap, barát vagy akárki legyen.” – jegyezzük meg: mindezt a vallásháborúk évszázadában mondja az esztergomi érsek egy reformátusnak!

A későbbi időkben a császári generálisok között általános nézet, hogy a felkelő magyarok ellen császári zsoldban álló magyarokat nem szabad küldeni, mert igaz, hogy nagy irammal egymásnak vágatnak, de a csatater közepén megállnak, és csak szidják egymás édesanyját, nem emelnek kardot egymásra.

De ez a hagyomány még a XX. században is fennmaradt: a Tanácsköztársaság (1919) idején is hadbíróság elé állítottak tiszteket, akik nem voltak hajlandók magyarok ellen harcolni, mivel ők azért léptek be a Vörös Hadseregbe, hogy a magyar területek visszaszerzésért harcoljanak, nem a nemzettársaik ellen.

A II. Világháborúban a szovjet politikai tisztek folyamatosan panaszkodtak, hogy senki sem akar önkéntesnek jelentkezni a hadifoglyok közül: abban a többség egyetértett, hogy a németek a magyarok ellenségei, de arra szinte senki sem vállalkozott, hogy a Magyar Királyi Honvédség elleni hadműveletekben vegyen részt. Magyar nem akart magyar vért ontani.

Hogy ez természetes?

Nekünk igen. Azonban ugyanebben az időben, az úgynevezett Vlaszov hadsereg, a németek oldalára áttért orosz katonák pont azért lázadoztak, hogy Hitler nem a Szovjetunióban, hanem nyugati és a déli frontokon veti be őket.

Ezek azonban apróságok, jellemzik a magyar lelket, azonban ennek tükrében gondoljunk arra, hogy Magyarországon az utolsó igazi polgárháború 1514-ben volt: a Dózsa-féle parasztfelkelés. Van-e még olyan önálló államisággal bíró nép Európában, amelyben majd félévezrede nem volt polgárháború?

Összehasonlításképpen, az utolsó jelentősebb polgárháborúk a nagyobb nemzetek életében:

1640-1688 angol polgári forradalom

1847 svájci polgárháború

1861-64 amerikai polgárháború

1871 párizsi kommün

1917-21 polgárháború és intervenció Szovjet-Oroszországban

1936-39 spanyol polgárháború

Mi Dózsa óta nem értünk rá arra, hogy egymást pusztítsuk, mindig valamilyen külső erővel kellett megküzdenünk. Megosztottak voltunk, de belső konfliktusaink sohasem váltak véres belharccá. Kicsit a játékelméletre utalva: mi a túlélési és nem a nyerési stratégiát választottuk, sikeresen, hiszen eddig mindent túlélünk.

Így az első mítoszt, így fordítanám meg: a magyar megosztottságában is a világ egyik legösszetartóbb népe!

A honfoglalás, mint mítosz

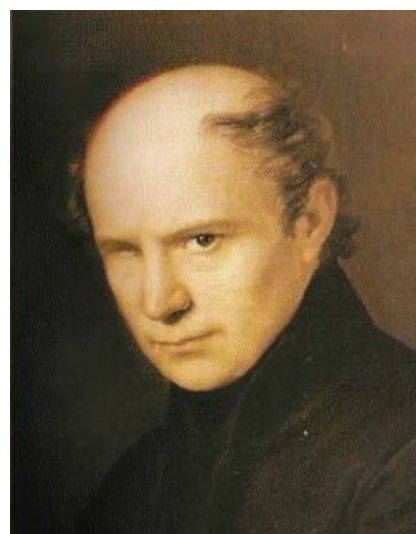
Bibliai forгатókönyv a honfoglalásban? – mongoloid rablótörzsek? – a „hun”, mint ideális ellenségkép – mit énekelnek Attiláról az Evitában? – Árpád vs. Szent István

A honfoglalás, mint történelmi esemény viszonylag jól körülírható, annak ellenére, hogy a történészek még sok részletét nem tisztázták. Minket jelen esetben, mint közösségformáló mítosz érdekel: a törzsek szövetséget kötnek, néppé válnak, Isten ezt a népet új hazába vezet, azonban a szakrális vezető nem léphet be a hazába (ahogy a képes krónika írja: „*Álmost Erdő-elve országában megölték és be nem jöhetett Pannóniába.*”). Ismerős a történet? Igen, a Biblia nagyon hasonlóan meséli el a zsidók honfoglalását.

Itt elsősorban nem a tényleges történelmi párhuzamról beszélünk, hanem arról, hogy a magyarság nagy valószínűség szerint bibliai motívumokkal írta le saját történetét, hangsúlyozva, hogy a magyarság Isten választott népe. Ma már ezen sokan csak mosolyognak, de ez a gondolat segített megmaradni a történelem viharában, gondolva itt az ország három részre szakadására, amikor elsősorban a protestáns közösségek merítették erőt abból, hogy Isten azért büntet minket, hogy megtisztuljunk bűneinktől, hogy Hozzá méltóvá váljunk. (A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy ezt a gondolatot a katolikus is átvették, igaz, ők a bűnt, amittől meg kell tisztulnunk, a hitújításban látták...)

Ez a gondolat Kölcsey himnuszában is megjelenik:

*„Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben”*

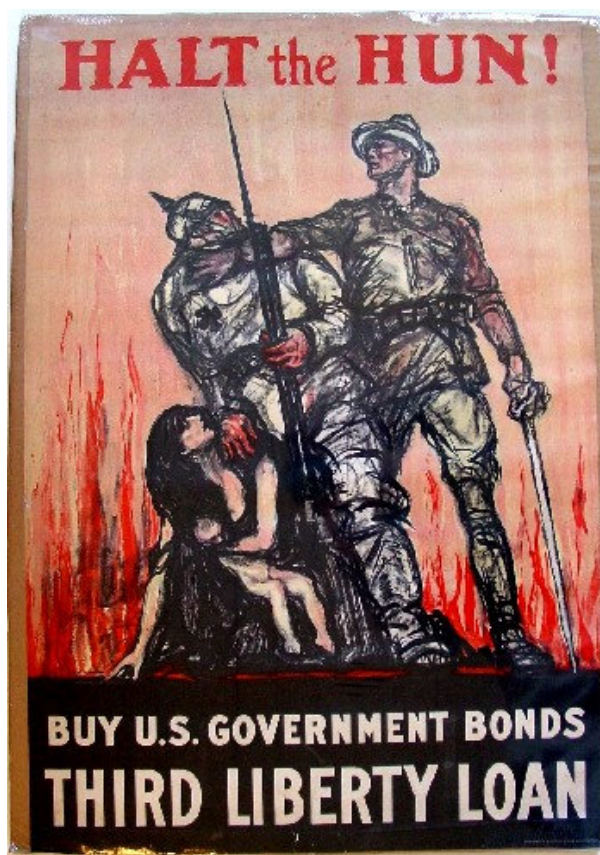
Kölcsey Ferenc (1790-1838)

A honfoglalás, mint mítosz a XIX. század végén élte virágkorát a millennium idején. 1896: jegyezzük meg, egy negyed évszázaddal Trianon előtt.

Mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglalás, mint mítosz nemzetépítő szerepet játszott, azonban vizsgáljuk meg a másik oldalt: ezzel a mítosszal milyen képet festettünk magunkról a környező népekben?

A kép elkeserítő: ami nekünk dicsőséges és magasztos volt, az ő szemükben egy ázsiai rablóbanda betörése a békés Közép-Európába. Ahogy a szlovák nemzeti politikus, Jan Slota látja a kérdést: „*A szlovák nemzet már 1500 éve őshonos ezen a területen. A magyar mongoloid törzsek, amelyek azokon az undorító, szőrös lovakon idejöttek, csak most valamikor ünnepelték ezer évüket.*”

Mi az eredetmítoszunkban hivatkoztunk Atilára, a hun vezérre, miközben az összes többi nép szemében ő a pusztítás jelképe volt. Az első világháborúban az antant jelszava volt, hogy „*Halt the Hun!*” (állítsd meg a hunt!).

Még az Evita című musicalben is, amikor a főhős erőszakosságát akarják kiemelni, azt mondják:

*„In June of 43 there was a military coup
Behind it was a gang called the G.O.U.
Who did not feel the need to be elected*

*They had themselves a party at the point of a gun
They were slightly to the right of Attila the Hun
A bomb or two and very few objected”*

Nehéz kérdés, hogy van-e kiút ebből az ellentmondásból? Adjuk-e fel önazonosságunk egy jelentős elemét azért, hogy megtaláljuk a helyünket Európában, legfőképpen Közép-Európában? Nehéz kérdés, a saját nevemben nem is merek válaszolni. Talán bízunk kell a magyar nép kollektív bölcsességében: amíg a XIX. században Árpádnak, a honfoglalónak emeltünk emlékműveket, a 2000-es millenniumi évben már (Szent) Istvánnak, a keresztény állam megalapítójának, aki végleges helyet jelölt ki nekünk az európai népek közösségében.

Szent István király szobra Albertirsán

Úri nép vagyunk

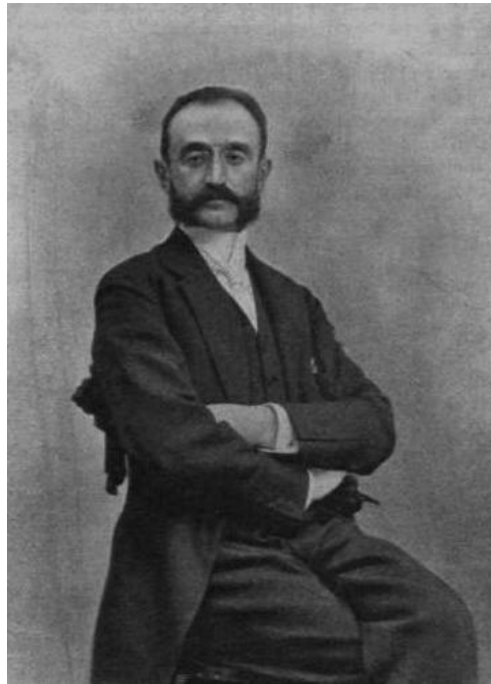
Az úri Magyarország lerombolása – polgárosodás feudális díszletek között? – úri magatartásminták – Wass Albert arról, valaki hogy lesz úr – áruló finnek, hű magyarok? – úri magatartásformák a mai Magyarországon – leszünk-e még régi urak?

1945 után az egyik legfontosabb jelszó, még az úgymond demokratikus, köztársasági korszakban is az „úri Magyarország” lerombolása volt. Akkoriban ez a jelszó azt jelentette, hogy a régi uralkodó osztályokat („királyok, hercegek, grófok, naplopók és burzsoák” – ahogy énekeltek), társadalmi, de gyakran fizikai értelemben is meg kell semmisíteni – azonban az „úri” tudat ennél sokkal mélyebben ágyazódott a magyar tudatba.

Magyarországon a polgári rétegek úgy fejlődhettek, hogy közben a régi uralkodó osztály, elsősorban a nemesség, politikai hatalmát és társadalomszervező erejét megőrizte. Ahhoz, hogy a polgárság ezekből részt kapjon társadalmilag, szokásaiban, sőt öltözködésében is hasonlania kellett az „úri osztályokhoz” – gyakran még a nemességet is megszerezték. Ez a fajta társadalmi mobilitás máshol elképzelhetetlen eredményekkel járt. Miközben Franciaországban a Dreyfus-per² ürügyén az antiszemita és egyházellenes indulatok egymásnak feszültek, Magyarországon 280 zsidó család kapta meg a nemességet!

---

² Alfred Dreyfus zsidó származású francia katonatiszt, akit 1894-ben kémkedéssel, hazaárulással vádoltak meg. Pere ürügyén a zsidó és a katolikus ellenes érzelmek felszínre törtek. Később ártatlansága kiderült, azonban a felfokozott hangulatban számos egyházellenes törvényt hoztak.

báró Hatvany-Deutsch Sándor (1852–1913)

Gyakorlatilag az I. Világháború végéig a nemesség tagjai viseltek felelős politikai tisztségeket, utána, mivel a Kormányzó, Horthy Miklós nem adományozhatott nemességet, a vitézi rend hasonló társadalmi funkciót látott el: számos paraszti család emelkedett fel ily módon. Hiába zajlott le a húszas és a harmincas években a keresztény középosztály forradalma, a díszletek a régiek maradtak: a politikusoknak szinte kötelező viselet volt a díszmagyar.

Vitézeket avat a Kormányzó a húszas években: polgárosodás feudális díszletekben?

Azonban nem csak a díszletek maradtak: az urizálódó feltörekvő osztályok átvették az úgynevezett „úri” magatartásmintákat. Néhány példa erre:

– becsületkódex (azaz, az úgynevezett becsület fontosabb, mint az erkölcs – pl. öngyilkosság, az adott szó szentsége),

- osztályöntudat, az egy rangon lévők számítanak csak embernek, akik az úri osztályok valamelyikének a tagjai, a többiek (pl. „paraszt”) lenézése,
- a „nemesség kötelez” jegyében az állami és katonai hivatás előnyben részesítése (a háborúban a katonai szolgálatra nem kötelezettek is kötelességüknek érezték, hogy önként jelentkezzenek a honvédségbe, aki ezt nem tette meg, annak nem volt becsülete, nem számított férfinak),
- a „pénz arra való, hogy elköltsék” – ebből kifolyólag a luxus és a pompa szeretete (bár ebben keleti kultúrörökségünk is erősen benne van), adakozás,
- a szegényebb rétegek iránti elkötelezettség (egy jó nagy adag lenézéssel párosulva).

Wass Albert (1908-1998)

Erről a világról, az úri osztályba való bekerülésről ír nagyon személetesen Wass Albert az Átoksori kísértetek c. regényében:

„Miután leérettségiztem és beléptem egy felsőfokú iskola diákjai közé, egyúttal beléptem egy belső szentélybe is, amely az urak számára volt fenntartva. Egy szentélybe, melynek másféle és nagyon szigorú szabályai voltak. Láthatatlan és íratlan szabályok, de éppen láthatatlanságuknál és íratlanságuknál fogva sokkal szigorúbbak voltak, mint a külső világ szabályai. Megdöbbenve jöttem reá, hogy a legnagyobb különbség a két világ között abban rejlik, hogy amíg a nem úriemberek azt tehettek, amit akartak az ország törvényeinek korlátjain belül, addig az urak teljes felelősséget kellett viseljenek minden kimondott szóért, még a hangjuk árnyalatáért vagy a szemük pillantásáért is. Vagyis az ember teljes személyi felelősséggel tartozott a maga viselkedéséért, anélkül, hogy bárkire is támaszkodhatott volna védelemért.”

Ez az idézet egy nagyon fontos igazságot megfogalmaz: úrnak lenni elsősorban kötelesség és nem születés útján kerül be valaki ebbe az osztályba, hanem méltóvá kell válnia rá. Ahogy öreg plébánosunk mondta: „én úr lettem, nem úrnak születtem”.

Nehéz kérdés, hogy ezek a tulajdonságok elősegítették-e Magyarország fejlődését. Két példát említenék: az első J. F. Montgomery, aki 1933 és 1941 között amerikai nagykövetségként szolgált Magyarországon, emlékirataiban neheztelve írta le, hogy a gazdasági válság alatt

megegyezés született arról, hogy nem használnak cséplőgépeket, hogy több mezőgazdasági munkásnak biztosítsák a megélhetését. Egyik oldalról nemes törekvés, a szociális igazságra való törekvés, a másik oldalról viszont a fejlődés és a termelékenység megtorpanását hozta magával.

Horthy Miklós (1868-1957), Magyarország kormányzója (1920-1944)

A második: Horthy becsületszavát 1944 márciusában adta Hitlernek, hogy a fegyverszünetről előzetesen értesíteni fogja:

„Ha valamikor a körülmények arra kényszerítenének, hogy létünk megmentése érdekében az ellenségtől fegyverszünetet kérjek, biztosíthatom önt, hogy ezt a szándékomat nyíltan és becsületesen előre tudomására hozom majd a német kormánynak. Mi semmi esetre sem leszünk az elsők közt, akik német bajtársaik ellen fordítják fegyverüket.” A szavát betartotta – és a németek az úgynevezett kiugrási kísérletet leverték és megkezdődött a nyilas őrület (1944. október 15.). S lettünk az utolsó csatlósa a németeknek, illetve más megfogalmazásban, az utolsó fegyvertárs.

A finnek nem voltak ilyen finnyások: gyakorlatilag a németeket hátba támadták, teljesíthetetlen feltételek elé állítva őket, annak ellenére, hogy az úgynevezett Téli Háborúban (1939-1940), majd a Folytatólagos Háborúban (1941-1944) megtapasztalták, mit jelent a szovjet terjeszkedés. Azt hiszem, felesleges bemutatnom, hogy a két nemzet sorsa hogyan alakult a háború után...³

---

³ Azonban a történelmi hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy az I. Világháború után mi is elkövettünk egy hasonló árulást; August von Mackensent, aki a Dunai Hadsereg élén, az 1916-os román támadás után visszafoglalta Erdélyt, 1918 végén Károlyi Mihály letartóztatta, majd átadta az antant képviselőinek, csapatait pedig lefegyverezte.

Amint említettem, ez a világ elméletben véget ért 1945-ben... Azonban bármennyire is igyekeztek kiirtani, bizonyos elemei elsatnyulva de még a mai világunknak is a részei:

- a fizikai munka és az alacsonyabb rétegek lenézése (sajnos erre a forradalmi elit-öntudat is erősen rájátszik: „mi mondjuk meg, hogy mi a jó nekik”),
- a pompa iránti igény (pl. volt olyan hipermarket, mely nyugaton kifejezetten puritán üzleteket működtet, azonban, Magyarországon viszonylag elegáns környezetet teremtett, mivel a piackutatás szerint a magyarok szeretik érezni, hogy gazdagok),
- szeretünk adakozni, akár a cunami, akár székelyföldi árvíz áldozatairól van szó,
- ahogy korábban említettem, az úri magatartásforma része volt, hogy ha háború van, akkor ott a helyünk. Szerencsére ma már nincs Európában háború, de 1989 decemberében egy ország mozdult meg, hogy győgszert, mosószer vigyen Erdélybe, a harcok idején. Azt hiszem, abban a történelmi pillanatban a régi, talán úri Magyarország felébredt.

A sor még folytatható lenne sokáig, inkább a kérdést teszem fel: jó-e, ha továbbra is „úri nép” akarunk lenni? A válasz nem egyszerű: mivel ennek az örökségnek csak a negatív vonásait hordozzuk, jobb lenne megszabadulni tőle. Másik oldalról viszont: ha ezt az örökséget erkölcsi tartalommal tudnánk megtölteni, mindenképpen hatalmas erőforrás lehetne a magyarság számára.

Vesztes nép vagyunk

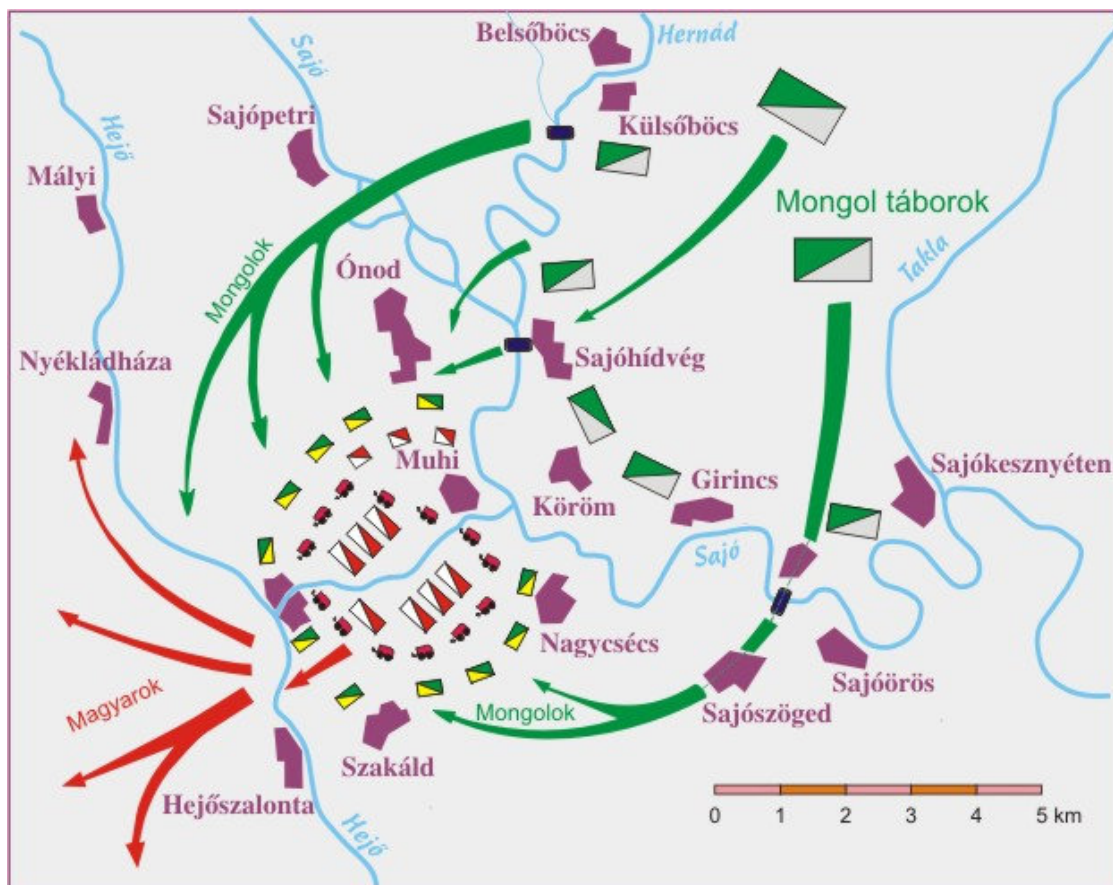
Ez szintén a nemzeti mitológiánk része, hogy Mátyás király óta nem volt olyan háborúnk, amit megnyertünk volna, mintha örökségünk kitéphetetlen része lenne, hogy mi mindig a vesztes oldalon állunk (ami persze nem igaz, hiszen a XX. században is volt olyan hadműveletünk, amit önállóan hajtottunk végre és tartós eredményt hozott: Kárpátalja visszacsatolása 1939-ben).

Először tegyük fel a kérdést: mikor tekinthetünk egy háborút, vagy háborús eseményt győztesnek, vagy vesztesnek. A középkorban egyszerű volt a válasz: aki az ütközet után a csataterén töltötte az éjszakát, már győztesnek tekintette magát. Véleményem szerint győztes vagy vesztes, a győzelem vagy vereség kérdését az dönti el, hogy a felek kezdeti céljai miképpen teljesültek – ez általában nem azonnal, sokszor csak hónapok, néha évek múltán derül ki.

A teljesség igénye nélkül vizsgáljunk meg néhány olyan történelmi eseményt, melyek a köztudatban a vereség szimbólumai.

Muhi csata és tatárjárás (1241-42)

A hagyományos értelemben fényes sikert arattak a tatárok (mongolok) a magyarok felett – azonban ennyire fényes volt ez a diadal? Nem csak arról van szó, hogy a mongolok is hatalmas veszteséget szenvedtek (Batu kán páncélos testőrségének 30 tagját veszítette el, beleértve a parancsnokukat, Bakatut is), sokkal inkább arról, hogy két legfontosabb céljukat nem tudták elérni: a magyar király, IV. Béla el tudott menekülni, így a magyar központi kormányzat is megmaradt, ráadásul jelentős magyar haderő élte túl az ütközetet. Hogy ez milyen sokat jelentett gondoljunk arra, hogy hogyan omlott össze minden, azután, hogy II. Lajos király az ország főuraival együtt meghalt a mohácsi csatásíkon...

A hadjárat folytatása is kudarccal végződött: igaz, hogy az országot szinte teljes egészében elfoglalták, de folyamatosan harcolniuk kellett, az előrehaladásban lassan lemorzsolódott a hódító sereg. Amikor Trau (a mai Trogir) alá értek, már annak a mai szemmel nézve falusi méretű kisváros ostromával sem bírtak. Ráadásul, a meghódított területeken sem tudtak teljes diadalt aratni: példátlan módon mintegy 160 magyar várat vagy kolostort nem tudtak bevenni (pl. Fehérvár, Esztergom, Veszprém, Tihany, Győr, Pannonhalma, Moson, Sopron, Vasvár, Újhely, Zala, Léka, Pozsony, Nyitra, Komárom, Fülek és Abaújtörök biztosan megmenekült)! Ezekre korábban egyetlen hódításuknál sem akadt példa.

Valószínűsíthető, hogy ezekért a kudarcokért vonultak vissza, nem pedig, ahogyan a régebbi történetírás állította, Ögödej kán halálhíre miatt (hogy ez mennyire nem volt fontos, jól mutatja, hogy az új kán megválasztására csak 1246-ban került sor, ráadásul a választáson Batu kán meg sem jelent).

Azt hiszem, erre a történelmi eseményre is illik Mindszenty jelmondata: „Devictus vincit!” (Legyőzötve győz!)

A Bocskai és a Rákóczi szabadságharc

Bocskai István (1557-1606), Erdély fejedelme (1605-1606)

Bocskai Istvánra nagyon is igaz, hogy mi magyarok csak a bukott felkelőkre szeretünk emlékezni. Csak néhány szóban, mit ért el a szabadságharc végén megkötött Bécsi békében (1606):

- elismerték Erdély függetlenségét, a területe megnagyobbodott;
- biztosították a protestáns vallásszabadságot, azonban a Katolikus Egyház közjogi állapota változatlan maradt;
- a jezsuitákat nem űzték ki, de megtiltották a birtokszerzésüket;
- szavatolták a nádori tisztség betöltését, ezzel a Királyi Magyarország önkormányzatiságát.

Bár a szerződés nem mondta ki, de ezzel sikerült elérni, hogy az Erdélyi Fejedelmek a következő évszázadban bele tudtak avatkozni a magyar rendek és a bécsi udvar viszonyába... Ahogy Pázmány is mondta: így már nem tudtak a németek a magyarok galléra alá „pökní”. Négy évszázad távlatából is nézve diplomáciai remekmű, olyan béke, aminél többet az adott politikai helyzetben egy győztes háború után sem lehetett volna kötni.

Ennek tükrében nézzük az egy évszázaddal későbbi, a Rákóczi-szabadságharcot lezáró Szatmári-békét (1711):

- közkegyelem;
- a vallásszabadság biztosítása;
- a hajdúk, jászok, kunok kiváltságait megerősítették, sérelmeiket az országgyűlés orvosolja;
- a polgári és katonai tisztségeket honfiakkal töltik fel;
- Magyarország és Erdély szabadságát az uralkodó megtartja.

Hogy ez mai szemmel nézve nem sok? Lehetséges. Azonban a szabadságharc okait összefoglaló kiáltványban („*Meg-újjúlnak a' ditsőséges magyar nemzetnek régi sebeí*”) foglaltak nagy részét orvosolták.

Feltenném a kérdést: lehet „vesztesnek” nevezni egy olyan népet, amely még egy látszólag vesztes szabadságharcot is képes ilyen békével zárni?

II. Világháború

A világháborúval kapcsolatosan csak hadd tegyek fel egyetlen provokatív kérdést: nézzük meg Közép-Európa 1938. eleji és 1948-as térképét! A térségünkben mi voltunk az egyetlen olyan ország, amelyik lényeges területi veszteségek nélkül élte túl a világháborút... Pedig a háború alatt mindenki reális veszélyként számolt azzal, hogy egy újabb békekötés Magyarország önállóságát teljes mértékben felszámolják.

A véres XX. század

A sort még hosszan folytathatnánk arról, hogy a látszólag reménytelen helyzeteket hogyan tudtuk megfordítani, de inkább rátérnék arra, hogy a XX. században miket éltünk túl, mekkora emberveszteségeket kellett túlélnünk:

I. világháború: 530 965 halott (minden hatodik-hetedik bevonult katona)

Vörösteror, fehérterror (1919 és utána): 600-600 áldozat

II. világháború: 830–950 000 halott, ebből a holocaust: 400-600 ezer

Délvidéki vérengzések: 20-40 ezer halott

Kárpátaljai deportálások: a hivatalos adatok szerint is legalább 20 ezer halott

A szovjet munkatáborokba, gulágokba hurcolt 700 000 emberből 300 000 soha nem tért haza.

A háború végén a Romániához visszacsatolt erdélyi és partiumi területeken történt vérengzésekről nincsenek adataink...

1956: 15-20 000 halott

A veszteségekhez hozzá kell még számolnunk a különböző félig-meddig önkéntes népmozgásokat is:

svábok kitelepítése: 177 000-240 000 fő

kivándorlás (alijázás) Izraelbe: nehéz megbecsülni, kb. 200 000 fő

1956 után nyugatra menekült: 160 000 ember.

Bár az adatok nagyon bizonytalanok, annyit mégis megállapíthatunk: több mint kétfélmillió embert veszítettünk csak a XX. században... És mégis itt vagyunk. Hadd tegyem fel a kérdést: *lehetünk vesztesek, ha még ezt az évszázadot is túléljük?*

Bűnös nép vagyunk

Radnóti: az áldozat, aki vállalja a közösséget – mikor lett Magyarország magyar nyelvű állam? – megkötött és elmaradt kiegyezéseink – lex Apponyi – megfontolások a Holocaustról és az oda vezető útról – nem bírtuk abbahagyni: svábok kitelepítése

A magyarságra a történelme során többször rásütötték a kollektív bűnösség bélyegét. Igaz? Azt hiszem, erre a kérdésre a legszebb választ Radnóti Miklós adta meg:

Radnóti Miklós (1909-1944)

*„Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép,
s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép”.*

Ne feledjük, Radnóti ezt a verset 1944 januárjában írta, két hónappal a náci megszállás előtt, a zsidótörvények meghozatala után, zsidónak minősülő, de tiszta keresztény hitű emberként. Ez a vers (Nem tudhatom...) világítja meg legjobban a kettősséget: aki vállalja a magyarságát, nem csak a történelem dicsőséges lapjaival vállal közösséget, de viseli népének bűneiért a felelősséget is, még azokért a bűnökért is, melyeknek nem elkövetője, hanem áldozata. Ezt a gondolatot mindkét oldalon nagyon nehéz, szinte lehetetlen befogadni. Amikor Radnóti először felolvasta a barátainak ezt a verset, azok megrökönyödve fogadták: „*Ni csak ez a hazaffyas vers! Mit akarsz ezzel, Miklós?*”. A költő válaszát nem ismerem, talán nem is válaszolt a kérdésre, mert a szeretet, ezen belül a hazaszeretet olyan titok, amit talán csak Isten tudna szavakba foglalni.

Anélkül, hogy történelmi felelősségünket vitatni akarnám, szeretnék néhány szót ejteni arról, hogy ez a bűnösség a leginkább vitatott esetekben milyen módon jelentkezett.

Kisebbségi kérdés a XIX. században

Kevesen tudják, hogy Magyarországon a hivatalos nyelv egészen 1844-ig a latin volt, ami, bár nehezítette a kommunikációt, mégis a soknemzetiségű országban tompította a nyelvi különbségekből adódó konfliktusokat. Azonban ekkor az országgyűlés a hivatali és a közoktatás nyelvén a magyart tette meg, külön rendelkezéseket csak a velünk perszonáluinóban (azaz velünk nem egyesült, de azonos uralkodó alatt lévő) lévő horvátokra állapított meg. Ezzel *de iure* is kimondtuk, hogy Magyarország magyar és nem egy soknemzetiségű ország, talán ekkor kezdődött meg a nemzetiségek elidegenedése a nemzetalkotó magyarságtól.

Hozzá kell tennünk, hogy a törvény és az azt követő intézkedések mai szemmel nézve igen-csak liberálisok voltak: egyetlen tanító vagy pap sem veszítette el az állását, a magyar nyelv nem ismerete miatt, s 1848 januárjában Kossuth is csak a magyar nyelv idegen nyelvként való oktatását akarta törvénybe iktatni a más etnikumú területeken.

Kiegészítések

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést követően egy évvel megtörtént a magyar-horvát kiegyezés is. A kiegyezéssel Horvát-Szlavónország a bel-, vallás- és közoktatásügy terén önkormányzati jogot kapott, a horvát nyelv hivatalossá vált. Érdekes módon, a horvát parlament a magyar országgyűlésbe képviselőket, a magyar kormányba minisztert küldhetett, miközben fordítva a magyarok ezt nem tehették meg! Hogy ennek a súlyát értsük: a skót parlament csak 1998-ban alakult meg, azaz a feudális, elnyomó Magyarország 121 évvel korábban adta meg a horvátoknak, mint az eleve demokratikus Anglia Skóciának...

És volt még egy kiegészítés, amit igaz, nem említünk ezen a néven: a zsidó-magyar kiegészítés, 1867-ben. Ezzel megnyílt az út a zsidóság magyarrá válásához, ennek köszönhető, hogy a Trianon előtti évtizedre már magyar többségűvé vált a Magyar Királyság.

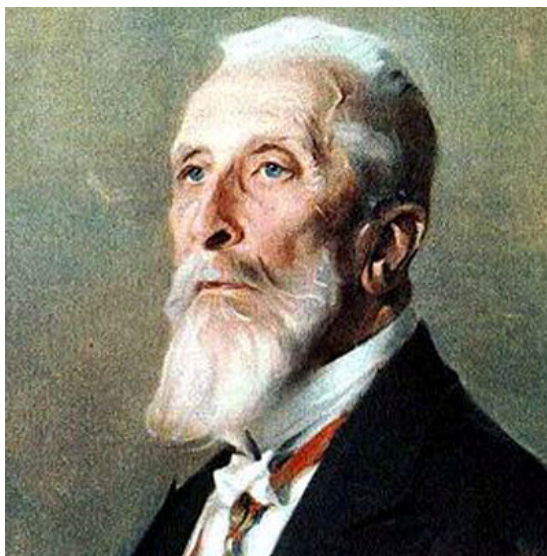
Akkor miért említem ezeket mégis ebben a sorban?

Az egyik ok, hogy nem léptünk tovább: nem egyeztünk ki a szlovákokkal, a románokkal... Költői kérdés, ha ezek a kiegyezéseket is megkötjük, akkor is ugyanígy történt volna meg Trianon?

A másik hiba, hogy annak ellenére, hogy a horvátok gyakorlatilag teljes autonómiát kaptak, az apró ügyekben feleslegesen „hergeltük őket”. Ahogy egy horvát politikus felháborodottan mesélte: ha Budapestre akart utazni, az állomáson magyarul kellett jegyet kérnie...

Lex Apponyi

Az Apponyi Albert által előterjesztett 1907:27. törvénycikk a *nem állami elemi iskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól* az egyik legfontosabb vádpont volt ellenünk Trianonban. A törvény a nemzetiségek által leginkább sérelmezett része a következőképpen hangzott:

Apponyi Albert (1846 – 1933)

„Nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti népiskoláknál alkalmazott tanítók alappfizetés- vagy korpótlék-kiegészítésben a 16.§-ban megszabott feltételeken kívül csak a következő további feltételek teljesítése mellett részesülhetnek: 1. Ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása községi iskolákban a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámban, kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával, hitfelekezeti iskolákban pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is jóváhagyott, vagy amennyiben az iskolafönntartó részéről fölterjesztett tanterv jóváhagyható nem volna, általa megállapított tanterv szerint és óraszámban kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik. – 2. Ha az illető iskolákban kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyvek és tanszerek használatnak.” Azaz: a magyar nyelvet nem tették kötelezővé, de a hazafias szellemet igen. Mégis a finanszírozás útján a magyar nyelvűség elterjedésének irányába hatott, amit a nemzetiségek joggal-jogtalanul kifogásoltak.

El kell ismernünk, hogy ez is hiba volt – még akkor is, ha azóta a magyar kisebbségek az elszakított területeken csak azt kérik hiába, amit a lex Apponyi az akkori „elnyomott” kisebbségeknek megadott. Apponyi a főgonosz lett a kisebbségi politikusok szemében, s hiába tartotta meg híres beszédét a párizsi békekonferencián több nyelven, fölényes intellektussal – eleve vesztes volt, többek között, mert nevéhez a közoktatási törvényt. A következményeket a trianoni békediktátumban olvashatjuk.

Holocaust és németek kitelepítése

Magyarországon a XX. században szinte rendszeressé vált, hogy a polgárok egy csoportját megfosszák jogaiktól, kizárják a nemzet és az állam közösségéből. Vörös- és fehér terror (1919), kitelepítések, egész társadalmi osztályok megsemmisítése... Ebből a sorból két eseményt szeretnék kiemelni és megvizsgálni: a jogfosztó intézkedések sorát, amik a Holocaust küszöbéhez elvezettek, valamint a svábok kitelepítését.

Mindkét eseménysorra igaz, hogy az intézkedéseket demokratikusan megválasztott kormányzatok és parlamentek hozták (még ha külső nyomásra is hivatkozhattunk), s a társadalomban, ha hallatszottak is tiltakozó hangok, nem bontakozott ki igazi ellenállás: az emberek többsége legalább passzívan együttműködtek a jogfosztásban.

A jogfosztásban az első lépés a *numerus clausus* volt (1920). Ez a törvény elsőnek ütött rést a magyar zsidóság feltétel nélküli jogegyenlőségének és emancipációjának elvén „*Az engedély megadásánál a nemzethűség és az erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilencztedrészét.*”. Még akkor is, ha a rendelkezések viszonylag liberálisok (?) voltak, a zsidóság ezek után is magasabb számban volt jelen az egyetemeken, mint a lakossághoz mért arányuk (lakosságárány szerint 6%, a hallgatók között 8,1-12%), még akkor is, ha örültünk volna, ha a kisebbségi sorba került magyarokra az utódállamokban hasonló törvények vonatkoztak volna, vonatkoznának, akkor is: ez a törvény ellene volt a régi magyar szabadságnak. Véleményem szerint ebben a kérdésben azzal sem mentegethetjük magunkat, hogy hasonló rendszer az USA-ban az ötvenes évekig érvényben volt, a háború után Romániában a magyarok, Magyarországon pedig az osztályidegenek számát csökkentették hasonló intézkedésekkel.

A második lépés a sorban, amit már végleg nem lehet mentegetni, az első „igazi” zsidótörvény. Az 1938. május 29-én hatályba lépett törvény kimondta: a szellemi szabadfoglalkozású pályák állásainak legfeljebb 20 százalékát foglalhatják el zsidók. A végrehajtást az orvosi és az ügyvédi kamara mintájára létrehozott szakmai tömörüléseknek kellett felügyelniük. A törvény szintén 20 százalékban maximálta a tíz értelmiséginél többet foglalkoztató kereskedelmi, pénzügyi és ipari vállalatoknál a zsidók létszámát. A végrehajtásra öt évet írtak elő.

Sokan azzal védik ezt a törvényt, hogy Hitler nem sokkal korábban (1938. 03. 12.) vonult be Ausztriába, azaz a III. Birodalom közvetlen szomszédunkká vált, így hogy megelőzzük a nagyobb rosszat, a belpolitikában engedményeket kellett tennünk. De legyünk őszinték: egy törvény nem születik meg a semmiből másfél hónap alatt. Valakik már jóval korábban előkészítették, valakik már készültek a zsidók elleni lépésekre, csak az alkalmat várták. Utána jött a második, a harmadik... És végül a véskorszak.

A gonosz megkísértett minket és ne keressünk abban mentséget, hogy máshol sokkal rosszabb dolgok történtek. Minket nem menthet fel az, hogy a Birodalomban hogyan bántak a zsidókkal és a szlávokkal, hogy Romániában hogyan akasztották hentes kampóra a zsidókat, hogyan bántak Amerikában a négerekkel és a japánokkal. Be kell vallanunk, hogy ezekben az években gyengék voltunk. Voltak, akik tiltakoztak ezekben az években, de a többség (köztük számos zsidó személyiség is) azzal nyugtatgatta magát, hogy „ki kell fognunk a szelet”, hogy ezekkel a meg lehet előzni a még rosszabbat, ami Németországban történik.

Az eszmélést 1944. március 19. hozta el, amikor a német haderő bevonult Magyarországra és amire senki sem számított, bekövetkezett: megkezdődtek a deportálások. Ezek a hónapok a magyar történelem talán legnehezebben megérthető szakaszát képviselik. Ismerve a végered-

ményt: több százezer halott, nagyon nehéz pártatlan véleményt mondani. Mégis, hadd kockáztassak meg pár állítást:

– a deportálások nem történhettek volna meg, ha nem szállnak meg minket a németek, de ilyen mértékben akkor sem történhettek volna meg, ha a magyar hatóságok nem működnek közre.

– mindennek ellenére Magyarországon maradt meg Közép-Európa legnagyobb zsidó közössége.

– a németek uralt országok közül a legnagyobb mértékű ellenállás Magyarországon bontakozott ki. Jegyezzük meg a nevet: Koszorús Ferenc vezérkari ezredes (1899-1974). 1944. július 6-án, amikor a Kormányzó, Horthy Miklós parancsa ellenére nem álltak le a deportálások, az ő vezetésével a páncélosok és a felderítő zászlóalj leverték az úgynevezett „csendőrpuccsot” és a budapesti zsidók megmenekültek. A kormányzó és a magyar katonák akciója volt az egyetlen eset a Hitler által megszállt Európában, ahol egy Németországgal szövetséges ország reguláris hadseregét arra használták fel, hogy zsidókat mentsenek.

– gyakori vád, hogy a németek által megszállt országok közül sehol nem született annyi feljelentés, mint éppen nálunk. Ezt azonban a dokumentumok nem támasztják alá, az egyetlen forrás Adolf Eichmann vallomása a jeruzsálemi perben, ezt azonban véleményem szerint egyéb bizonyítékok hiányában nem lehet súllyal kezelni.

– végül, amit mai eszünkkel szinte lehetetlen felfogni: senki sem volt hajlandó tudomásul venni, hogy a zsidók tervszerű megsemmisítése folyik. Ennek bő irodalma van, de azt hiszem elég, ha Kertész Imre nagyszerű könyvét, a Sorstalanságot, idézem. Saját élményeit írta le, amikor a csendőrok a Budapestet elhagyó zsidókat összefogdosták és a zsidótanács emberei-vel együtt arra akarták rávenni őket, hogy önként jelentkezzenek németországi munkára:

Kertész Imre

„A németekről is sok különféle nézet jutott el mindjárt a fülemhez. Így számosan vallották, mégpedig főként a már tapasztalatokkal is rendelkező idősebbek közül, hogy bármi legyen is a zsidókról való felfogásuk, alapjaiban – amint ezt egyébiránt mindenki tudja, – a németek tiszta, becsületes, rend-, pontosság- és dologszerető emberek, akik másoknál is megbecsülik, ha ugyanezekkel a jellemvonásokkal találkoznak; nagyjában-egészében valóban, az én tudomásomnak is körülbelül ez felel meg róluk, s gondoltam, bizonyára annak is hasznát láthatnám majd náluk, hogy a gimnáziumban valamennyit a nyelvükből is elsajátítottam. Főképp azonban a munkától végre rendezettséget, elfoglaltságot, új benyomásokat, némi tréfát: egészében, az itteninél értelmesebb és kedvemre valóbb életmódot remélhetek, úgy amint ezt

meg is ígérték, és ahogyan a fiúkkal is elgondoltuk magunk között, igen természetesen; s kissé emellett az is megfordult a fejemben, hogy ilyenképpen még világot is láthatnék valamelyest. S igazat szólva, ha az utóbbi napok egynémely eseményére: így a csendőrségre, legkiváltképp azonban az igazolványomra, egyáltalán, az igazságra gondoltam, a hazám szeretete se igen marasztott, ha még ezt az érzelmet is néztem.”

Kitelepített sváb asszony

És néhány év elmúltával a kocka fordult és a hazai németek kitelepítése kezdődött meg. Erre manapság nem divat emlékezni, hiszen ez egy „demokratikus” deportálás volt, de már teljesen saját erőből hajtottuk végre. Amíg ’44-ben a szervezés a németek kezében volt, addig ezt már magyarok hajtották végre magyarok ellen, a magyar kormány szavazta meg a döntést. A Potsdami Konferencia ugyanúgy csak hivatkozási alap lehetett, mint 1938-ban a III. Birodalom közelsége a zsidótörvényre: a tervek már régebben elkészültek, a németek kitelepítését már évekkel korábban tervezgették.

A háború után egyszerű volt az indoklás: ha a Felvidékről kitelepítik a magyarokat, mi miért ne telepíthetnénk ki a svábokat? Ráadásul a korszellem a náci Németország összes bűnében részesnek tekintette a magyarországi németeket is. Jellemző, hogy Nagy Vince, a Szálasi-per politikai ügyésze hogyan mosta össze a német származást a nácizmussal: „*nem a katyni és auschwitz SS-legények ősei voltak ezek a barbár germánok, akiknek a szadista vadságuk a későbbi német kultúra, a Schillerek, Goethék és a Thomas Mannok vézna kis kultúrrétege alatt sikerült átörököteni a késői utódokra?*” – ez a felvetés akkor is a primitív populizmus mintapéldája, ha eltekintünk attól az apróságtól, hogy Katynban nem németek, hanem oroszok gyilkolták le a lengyel értelmiséget... (1940)

A végkifejlet az érintettek esetében szerencsésebb volt, mint az előző esetben; végül Németországba kerültek (a szerencsésebbek nyugatra, a kevésbé szerencsések keletre), de ez nem fedi el azt a tényt, hogy Magyarország öt éven belül két tehetséges és produktív kisebbségét is kivaszárította magából. Nem lehet mentség, hogy más országokban sokkal kegyetlenebbül zajlott le ez a folyamat: a Brünni halálmenet, az Ústí nad Labem-i mészárlás nem menthet fel minket.

A befogadó szentistváni Magyarország ezekben az években semmisült meg végleg. Ha Trianonban amputálták a végtagjait, itt a szíve állt meg.

Katonanemzet vagyunk

A magyarok nyilai és Hitler – a pacifista Aranybulla – multikulti monarchia – katonai erények, kontra militarizmus – ki lelkesedik a háborúért?

Mint minden nép, mi is szívesen dicsekszünk katonai erényeinkkel, szívesen gondozzuk katonai hagyományainkat, a huszár szinte a magyarság férfijelképe... Mégis tegyük fel a kérdést, katonanemzet vagyunk-e? Értve a „katona” alatt a reguláris haderőt.

Úgy gondolom, hogy a magyarság életében a haderőnek betöltött szerepét, ennek a képnek a kialakulását több történelmi korban kell megvizsgálnunk:

- a honfoglalás és a kalandozások kora;
- a török ellenes hadviselés;
- 1848-49;
- a monarchia hadereje;
- a Horthy-korszak (1920-1944) katonasága

Az első korszak, amikor a katonaság a nemzeti identitás alappillére volt, a *honfoglalás és a kalandozások* kora. Ebben az időben a magyarok Európa legütőképesebb haderejét képviselték. Ekkor született meg az ima: „*ab Ungerorum nos defendas iaculis*” (közkeletű fordításban: a magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!). S hogy nem csak az elfeledett múlt: Wagner a Lohengrin című operájában a király a magyarok ellen szólítja hadba népét:

*„A szörnyű vész most újra sújtja népünk,
Mely napkeletről régen támad ránk,
És minden tájon éghez száll a sóhaj:
Isten, óvj a magyarok nyilától!”*

Ennek egy érdekes XX. századi vonatkozása is van: mikor Horthy 1938-ban meglátogatta Hitlert, a Lohengrin díszelőadására is hivatalos volt. És itt átadom a szót a Kormányzó Úrnak:

„...német oldalról amiatt aggályoskodtak, hogy nem érint-e majd engem kellemetlenül, ha a Lohengrinben, – amelyet egyébként magam választottam, – az opera díszelőadásán, a basszista a következő szavakat énekli: „Herr Gott, bewahre uns vor der Wut der Magyaren!”

(Uram Isten, oltalmazz meg a magyarok haragjától.) Megnyugtattam Dörnberg bárót, a protokollfőnököt. Mint Wagner Lohengrin operájának kedvelője, jól ismerem ezt a mondatot, és ha nem is ezért esett rá választásom, bizony, nem bántam volna, ha erőviszonyaink ugyanolyanok lennének napjainkban, mint voltak azokban a régmúlt időkben.”

Ez a korszak, a kalandozások kora, katonatudati szempontból szorosan kapcsolódik egy másik mítoszhoz: a honfoglaláshoz. *Katonanép vagyunk, mert fegyverrel szereztük meg a hazát.*

A virágzó középkorban (értem ezalatt Szent Istvántól a Mohácsig terjedő időszakot) igazi katonakultusz nem, legfeljebb hőskultusz (pl. Toldi Miklós) alakult ki. Ezeket az alábbi okokra vezetném vissza:

- 1) a sorsdöntő fegyveres konfliktusok polgárháborúk voltak – ezeket, ha kellett, meg tudtuk vívni, de a nemzeti emlékezet nem a saját vér pusztítását nem szívesen tekinti hőstettnek;
- 2) a külpolitikában a legnagyobb fegyveres konfliktusból, a tatárjárásban bár végeredményben győztesen kerültünk ki belőle, a haderő az összecsapásokat formailag elvesztette;
- 3) ami talán a legfontosabb: az Aranybulla kimondta: „*Ha a király sereget akar vinni az országon kívül, a nemesek ne tartozzanak vele menni, hanemha az ő pénzeért. Ellenben, ha sereg jönne az országra, mindnyájan tartozzanak menni.*”. Ennek a mondatnak a súlyát nehéz lenne túlbecsülni: az ország legfontosabb jogi dokumentuma (nevezhetjük elő-alkotmánynak is) kimondja, hogy Magyarország teljes a határain belül, hódító háborúkat csak a király magánvállalkozásában lehet lefolytatni. Azaz: mi békét akarunk, nem akarunk egy nagy közép-európai birodalmat kialakítani, csak az Istentől kapott hazát akarjuk megőrizni: de ez mindenki kötelessége!

A következő korszak, amikor a katonai szerep felértékelődött, az ország három részre szakadásával kezdődött meg. Hosszú időn keresztül abban az illúzióban éltünk, hogy a maradék Magyarországot és Erdélyt a hazai fegyveres erők képesek megvédeni, illetve a törököt kiűzni, ezért a katonáskodás szinte kötelező foglalatossággá vált. Ebben a korban, ebben a másfél évszázadban, három fogalom is bekerült a köztudatba, érdemes ezeket megemlíteni, hogy megértsük, milyen volt a katona eszményképe ezekben az évszázadokban:

Kuruc lovas: egyenruhát csak II. Rákóczi Ferenc szabott meg

- 1) *Hajdúk*: eredetileg fegyveres marhapásztorok voltak (mondhatni cowboy-ok), de a törökellenes 15 éves háborúban és a Bocskai-felkelésben számottevő katonai erőt képviseltek.
- 2) *Kurucok*: a szó valószínűleg a latin „crucifer”, keresztes szóból ered. A fénykorukat a XVII-XVIII. században élték, elsősorban a Habsburg-ellenes felkelésekben jeleskedtek – azaz, ebben a korban a fő ellenség már az osztrák és nem a török volt elsősorban.
- 3) A *székely vitézség* szintén ebben a korban élte a virágkorát; bár a székelyek, mint kollektív nemesi kiváltsággal rendelkező népcsoport, szinte a teljes magyar történelem folyamán mindig vitéz katonák voltak, ebben a korban döntő katonai erőt képviseltek az Erdélyi Fejedelemségben. Kicsit korábbi adat, de Mátyás király idejében 16 ezer lovas és ugyanennyi gyalogos katonát tudtak kiállítani – hogy ennek nagyságát érzékeltetni tudjuk: Mohácsnál a magyar sereg teljes létszáma 24 800 fő volt! Ellenben sajnos ebben a korban, a ma már felfoghatatlan magyar-székely ellentét felőrölte ezt az európai szinten is jelentős haderőt, így nem tudtuk az ország javára fordítani.

Ha megnézzük ezt a változást, azt látjuk, hogy a katona-eszmény egyre inkább a belső harcok szereplője lesz, az eredeti cél, hogy az országot a török megszállás alól felszabadítsa, távolodik, egyre inkább a keresztény államok közti csatározásokban vettek részt.

1848-as honvéd

1848-49 volt a katonakép kialakulásában a következő jelentős lépcsőfok: bár ezt a szűk másfél évet nem lehet történelmi korszaknak nevezni, mégis történelmi tudatunkat máig meghatározza: megjelent a „honvéd” fogalom, aki a tudatú és a magyar érdekeket védi, a hazát. Míg korábban a katonák az uralkodó vagy a társadalmi osztály érdekét védték, jórészt kényszerből, a honvéd önként vállalja a haza szolgálatát. Nemzetképünk emblematisztikus képe lett a 48-as egyenruhát viselő magyar katona. Érdekes módon, még a kommunista hatalom is a néphadsereg felállításakor is ehhez a honvédséghez nyúlt vissza.

Mai honvéd egyenruha

Furcsamódon, a mai magyar egyenruhák viszont egy másik kort idéznek, de ennek megértése egy külön előadás témája lehetne.

A kettős monarchia idején (1867-1918) a magyar haderő két részre volt osztható: a közös hadseregre és a magyar királyi honvédségre. A kettő közül a komolyabb a közös hadsereg volt, de nem csak katonailag, hanem társadalmilag is: a soknemzetiségű birodalomban ez volt hivatva megteremteni a *homo monarchicus* embertípust. A katonaság, elsősorban a tisztikar képviselte a nemzetéhez és a „közhazához” egyaránt hű hazafit, amely egyfajta multikulturalizmust képviselt a nemzetiségi nacionalizmusokkal szemben, a császári himnusz szellemében:

I. Ferenc József (1830-1916), magyar király (1867-1916)

*„Tartsa Isten! Óvja Isten!
Császáruk s a közhazát!
Erőt lelve a szent hitben,
Ossza bölcs parancsszavát!
Hadd védnünk őt koronáját,
Bárhonnan fenyítse vész!
Ausztriával Habsburg trónját
Egyesítse égi kéz.”
(Gott erhalte, Gott beschütze...)*

Ma nagyon könnyen hazafiatlannak neveznék ezt a katonatiszti kart, azonban tekintetbe kell vennünk, hogy a multikulturalizmusuknak köszönhetően egyfajta türelmet tanúsítottak a nemzetiségi kérdésekben, a különböző szolgálati helyeknek köszönhetően több nyelven is beszéltek. Ennek a tisztikarnak talán a legkiemelkedőbb képviselője Horthy Miklós, aki 1938 novemberében, a Felvidék visszacsatolását követően ezt a nemzetiségi türelmet visszahozva, szlovákul is beszédet tartott:

„Az, hogy tudok szlovákul, azoknak a szép éveknek az eredménye, amelyeket a haditengerészetnél töltöttem. Ott tanultam meg horvátul, ezért a szláv nyelvek nem idegenek számomra. Forró szeretettel üdvözöllek benneteket, akik ma visszatértetek ezeréves közös hazánkba, melynek szabad földjét velünk együtt műveltétek és védelmeztétek is.”

Végül a két háborúközti honvédséget vizsgáljuk meg. A trianoni trauma után a közös és a nemzeti hadsereg maradékaiból alakult ki a Magyar Királyi Honvédség, melytől a nemzet elsősorban azt várta, hogy minden külpolitikai ellenszél és a békediktátumok megszorítása ellenére visszaszerezze az elszakított területeket. A húszas években furcsa kettősséget figyelhettünk meg: a tisztikar felsőbb rétegei még szívükben visszasírták a Monarchiát, szívük szerint egy soknemzetiségű, liberális Magyarországot állítottak volna helyre, míg a fiatalabb tisztek nemzeti alapon gondolkodtak. A kettő közti váltás a harmincas években, Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt történt meg. Egy csendes forradalom zajlott le a lelkekben: kikopott a régi liberális társaság, a helyébe egy politizáló, szociálisan érzékeny, a dolgokon változtatni akaró új nemzedék lépett. Ez a nemzedék volt az, amelyik ha egy történelmi pillanatra is, de végrehajtotta Trianon revízióját.

Amire a Magyar Királyi Honvédséget szánták: Észak-Erdély visszacsatolása (1940)

Ezt a honvédséget fejezték le '45 után: a tisztikart jobb esetben szélnek eresztették, de inkább bebörtönözték és kivégezték, a hagyományait megtagadták. Nem véletlen, hogy 1956-ban a 16 pont egyike a katonai hagyományokra vonatkozott: „A katonának új, a magyar hagyományoknak megfelelő egyenruhát!”

Egyenruhák az ötvenes években: szovjet divat

Átnéztük a „honvéd”, a „magyar katona” képét az évszázadok folyamán, de még nem feleltünk arra, hogy katonanemzet vagyunk-e?

Hadd tegyek még egy kis kitérőt: nézzük meg a magyar népdalokat. Megfigyelték, hogy a magyar népdalokban sohasem lelkesednek a háborúért? Ha kell, a hazáért, a szabadságért vállaljuk a halált, de ezek a dalok sohasem lelkesek, mindig szomorúak, senki sem élvezi a harcot, nem számít a dicsőség, csak az, hogy a hazáért mindent feláldozunk, ami fontos az életben... Az otthont, a családot, a szeretőt.

Tehát, mindent összevetve így válaszolnék, a feltett kérdésre: nem vagyunk egy katonanemzet, sohasem élveztük a harcot, a háborút – de ha harcolni kell, hát vállaljuk. A halál, a pusztítás sohasem dicsőséges, legfeljebb szükséges. Ahogy a világháborúban mondták: „és ha egyszer el kell menni, akkor ott is helyt kell állni”.

Ennek ellenére a történelmi tudatunkban a „katonanemzet” fogalma jelen volt, így fel kell tennünk a kérdést: ez előnyös, vagy hátrányos volt-e?

Amennyiben ezen azt értjük, hogy a katonai erényeket (hazaszeretet, önfeláldozás, bajtársiaság etc.) ápoljuk, mindenképpen pozitívan kell értékelnünk, azonban el kell kerülnünk azt a csapdát, hogy azt higgyük, hogy a katona feladata a háború.

Hogy egy történelmi példával éljek: a kezdeti békés revíziókat követően (1938-1940) a Magyar Királyi Honvédség vezetése úgy érezte, hogy sérti a hadsereg becsületét, ha csak tétlenül nézi, hogy politikai alkuk eredménye legyen a magyar lakta részek visszacsatolása. Az eredmény ismert: többek közt a katonai lobb hatására léptünk be a Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni hadműveletekbe (1941), rövid időn belül három világhatalommal is hadiállapotba kerülve. Azt hiszem, ezt csak úgy tudjuk kezelni és értelmezni, ha a katonai erényeket külön választjuk a militarizmustól: amíg az első célja, hogy valami értéket óvjon és ápoljon, addig a második célja maga a harc... Ez utóbbit, személy szerint, sohasem tudom elfogadni.

Soha nem tudtunk lelkesedni, mindent félszívvel csináltunk

Veesenmayer véleménye a magyarokról – „életünket és vérünket, de zabort nem!” – trianoni tehetetlenség – székelly vitézség?- nem tetszettünk forradalmat csinálni

A német nagykövet, Veesenmayer, ezt írta Steengracht külügyi államtitkárnak 1943. december 10-én:

Edmund Veesenmayer (1904-1977)

a Harmadik Birodalom nagykövete és teljhatalmú magyarországi megbízottja (1944)

„Lázadtak és szabotáltak minden felsőbb hatalom ellen, mely az ország sorsát meghatározta. De ez mindenkor **passzív rezisztenciában** nyilvánult meg, **kockázatmentes ellenállásban**, amit felfuvalkodott szólamokkal lepleztek, és messzemenően kihasználták a más vérségi elemeket, azok magas teljesítőképességét és jobb adottságait. Magyarország részvétele az 1848–1849. évi eseményekben szintén csak úgy vált lehetségessé, hogy Bécs utat mutatott. Csak Ferenc József halála után lettek valamivel bátrabbak, de mielőtt Magyarország önállósításának útjára léptek volna, **óvatosan kivárták**, míg a birodalom összeomlása 1918-ban világosan láthatóvá vált, majd magukhoz ragadták azt, ami még megmaradt. Azóta létezik az úgynevezett magyar nemzet, és időközben bebizonyította, hogy nemzeti életre alkalmatlan, és az marad a jövőben is. (...)

A félelem éppenséggel nem világnézet, mint azt egy ismert német tábornok megírta. De a **félelem** – hogy gyávaságról ne beszéljünk – alapvető vonás, amely a felelős magyar politikusokat és a magyar polgári tömegek nagy részét jellemzi. (...)

A ma Budapesten kedvelt adoma, mely szerint az optimistát a pesszimistától az különbözteti meg, hogy az előbbi angolul, az utóbbi azonban oroszul tanul, Magyarország egész tragikumát mutatja, éppen úgy, mint a legkedveltebb magyar dal is, a Kossuth-nóta, melynek utolsó szakasza így hangzik: „Ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni.” Jellemző ez a feljebb említett **passzív** alapbeállítottságukra, és ha figyelembe vesszük az itt évszázadokon át uralkodott törökök vérségi beütését, még az úgynevezett ősmagyarok nomádzerű jellegére is következtethetünk.”

Ha levonjuk a náci gögöt, amivel minket elemzett, letisztultan ott marad a kérdés: valóban csak hagyjuk, hogy történjenek velünk a dolgok, valóban csak félszívvel csinálunk mindent? Mohács idején Magyarországnak kb. 4 millió lakosa volt, de csak 24 800 katona állt szembe a törökkel a mohácsi csatásokon... Amikor Mária Terézia a magyarok segítségét kérte 1741-ben, egy emberként kiáltott fel az országgyűlés: „*Vitam et sanguinem pro rege nostro!*” (életünket és vérünket a királynőnkért!), de rögtön hozzátették: „de zabot nem!”, s hosszan sorolhatnánk még a hasonló példákat.

Azt hiszem, ezeknek a véleményeknek van valami igazságtartalma, azonban ezek miatt szerintem nem kell szégyenkeznünk:

- 1) Az első, hogy *a magyar társadalom sohasem volt vevő a szélsőséges eszmékre*: nálunk sohasem kerültek választás útján hatalomba se nyilasok, se kommunisták, se más szélsőségesek. A magyar társadalom mindig középre húzott.
- 2) A második, amit már korábban is említettem: *nem vagyunk egy katonanemzet*, nem lelkesedünk a háborúért, csak végső esetben, szabadságunk és területi épségünk érdekében fogunk csak fegyvert. Jellemző módon, a magyar forradalmak gyakorlatilag vértelenek (1848, 1956, sőt, a forradalmi mértékű változások miatt még 1918, az őszirózsás forradalom is ebbe a sorba tartozik), csak a békés úton megszerzett szabadság érdekében fogunk fegyvert.
- 3) A harmadik ok, amire előadásomban még vissza fogok térni: *Trianon*. Trianon elvette a hitünket, hogy valaha is saját kezünkbe vehetjük a sorsunkat. Azóta mindig valami csodát várunk, ha teszünk valamit, csak a csoda reményében tesszük.

Ez utóbbit, azt hiszem, legjobban a székelyekkel tudom bemutatni.

Kratochwill Károly (1869-1946) a Székely Hadosztály megteremtője

Az I. Világháború utáni összeomlásban, amikor a magyar hadsereg, mint olyan megszűnt, Erdélyben megszervezték a Székely Hadosztályt, Kratochwill Károly vezetésével. 12 000 ezer ember, gyakorlatilag fegyvertelenül (volt olyan időszak, amikor csak minden harmadik ember kezébe tudtak fegyvert adni) 1918 decembere és 1919 áprilisa között feltartóztatta a román előrenyomulást. Az „anyaországtól” semmilyen támogatást nem kaptak, a Károlyi-féle

„köztársaság” gyanakodva nézte őket, a Tanácsköztársaság pedig egyenesen ellenségként tekintett rájuk, két tűz közé kerültek és végül letették a fegyvert a románok előtt. Volt, aki ezt követően hazatért a megszállt Erdélybe, de sokan a magyar Vörös Hadsereg kötelékében kivették részüket a Felvidék visszacsatolásában, vagy az úgynevezett Rongyos Gárda kötelékében harcoltak az Őrvidék (Burgenland és Sopron) megtartásáért.

*Károlyi Mihály megszemléli a Székely Hadosztályt
– ebben gyakorlatilag ki is merült minden támogatás, amit kaptak*

Jött Trianon és valami megtört, valami elfogyott. A II. Világháborúban még vitézül harcoltak, de már nem a hazáért, hanem az otthonért. Amint a front átvonult a falujukon, rendszerint hazaszöktek, mindent hátrahagyva, miközben a Magyar Királyi Honvédség többi alakulata még akkor is folytatta a harcot, amikor Magyarországot teljesen elfoglalták. Erről Wass Albert több írásában is beszámol.

Azt hiszem, ennek a mítosznak, főleg, ha a XX. század második felére gondolunk, van valóságalapja. Korábban megvédett minket a szélsőséges eszméktől, de a ma Magyarországon, amikor ezek a világnézetek nem jelentenek komoly veszélyt, inkább hátráltatja nemzeti és demokratikus fejlődésünket. Antall József, a kommunizmus utáni első szabadon választott miniszterelnökünk ezt nagyon jól felmérte, amikor elhíresült kijelentését tette: „*Tetszettek volna forradalmat csinálni!*”: a magyar nép, amelyik 56-ban a vérét áldozta a szabadságért, amikor ezt jóformán ajándékba megkapta, lassan és félszívvel élte meg a változásokat.

*Mi nem váltottunk rendszert,
velünk csak úgy megtörtént a rendszerváltozás.*

Sohasem vettünk tudomást a realitásokról

A „tánczos kerál” haláltánca – a botrányhős erdélyi fejedelem, aki nem számolt a győzelem esélyével – Görgey realizmusa, amit nem szívesen veszünk tudomásul – Károlyi: amikor a pacifizmus defetizmusba csap át – a Tanácsköztársaság, együtt, de egyedül a világ ellen – Vörös térkép: észérvekkkel a diktátum ellen – huszárroham a tankok ellen – volt-e értelme 56-nak?

Azt hiszem, nekünk, magyaroknak ez az egyik legjellemzőbb tulajdonságunk. Képesek vagyunk figyelmen kívül hagyni a realitásokat, reménytelen helyzetekben reményt képzelni magunknak... Néha inkább a biztos pusztulást választottuk, csak ne kelljen szembenéznünk a realitásokkal. És mégis, néha győztünk...

Nézzünk néhány esetet a történelemből, amikor nem voltunk hajlandók tudomást venni a realitásokról!

*II. Lajos (1506-1526) magyar király (1508-1526)
a kortársai „tánczos kerálnak” gúnyolták, de amikor halni kellett, meg tudott halni*

Mohács: 1526. augusztus 25-én a király haditanácsot tartott:

*„Mennyire becsüli – kérdé az érsektől a király – a magyar sereg és az ellenség számerejét?”
„Véleményem szerint – válaszolá a főpap – felséged táborában és az enyémben húszezer fegyveresnél több alig van; ellenben az ellenség serege közel háromszázezer emberből áll, csak hogy a nagy számtól nem kell megijednünk, mert legnagyobb része gyáva csőcselék.” A király nem volt megnyugtatta, és tovább tudakozódék, hogy a válogatott fegyveres nép száma hány ezerre tehető? „Hetvenezerre” – mondá Tomori.*

Mig ez a tanácskozás folyt, Tomori táborából küldöttség jött, melynek szónoka a királyt és az urakat arra kérte, hogy az ütközet elfogadását ne ellenezzék. „A győzelem kezeink között van, – mondá – csak élni tudjunk a szerencsével, mely Isten kegyelméből kínálkozik. Ó felsége és az urak jöjjenek hadaikkal a mi táborunkba, mely az ellenséghez közelebb fekszik és a

támadásra alkalmasabb. A ki egyebet tanácsol, halál fia!” A fenyegető nyilatkozat azokat is elnémitotta, kik az elbizakodott felfogásban nem osztoztak. Egyhangú határozat hozatott, hogy az ellenséggel a mohácsi mezőn ütközetet vívunk. Várad szellemes ifjú püspöke, Perényi Ferencz, a királyhoz fordulva tréfásan megjegyzi: „Felséged jól tenné, ha a kancellár urat már most Rómába küldené és általa ő szentségét fölkérné, hogy a csata napját húszezer magyar vértanú ünnepévé avassa.”

(idézi: Szilágyi Sándor: A Magyar Nemzet Története, 1898)

Azaz: tudták, hogy az ellenség sokszorosa a magyar seregnek, mégis mindenki a csata mellett volt... A következmények ismertek.

*Báthory Zsigmond (1572-1613),
erdélyi fejedelem több alkalommal is (1588-1594; 1594-1598; 1598-1599; 1601-1602)
ingadozó jellem, aki a csatamezőn sikeresebb volt, mint a hitvesi ágyban: az első hadvezér,
aki a Hunyadiak óta győzelmet aratott a törökön*

Báthory Zsigmond, erdélyi fejedelem a magyar történelem elfeledett alakjai közé tartozik, ha felmerül a neve, legfeljebb állhatatlansága és botrányos házassága jut csak az emberek eszébe. A tizenöt éves háború idején, összefogta az erdélyi magyarokat, székelyeket, szövetségre lépett Mihály havasföldi (román) vajdával. Visszavette Lippát és Jenőt a töröktől, majd Gyurgyevónál megverte a nagyvezér seregét. A Hunyadiak óta nem arattak még ekkora győzelmet a pogány felett; azonban Báthory Zsigmond kihagyta számításaiból ezt a lehetőséget, hogy győzhet. Vakmerőn háborút kezdett, talán egy vereség nem lett volna végzetes, de a győzelem már az volt; ezt a csorbát a töröknek ki kellett köszörölnie. A fejedelem feladta országa függetlenségét, Erdélyt átadta az osztrák császárnak, s maga is a Német Birodalomba menekült. Bár, katonai teljesítménye tiszteletre méltó, de olyan hadi vállalkozásba kezdett, mely győzelem és vereség esetén is végzetes volt.

Görgey Artúr (1818-1916)

sikeres hadvezér, aki számolt a realitásokkal: talán ezért osztja még mindig meg a közvéleményt – szobrát 1945-ben ledöntötték, a rendszerváltás után visszaállították

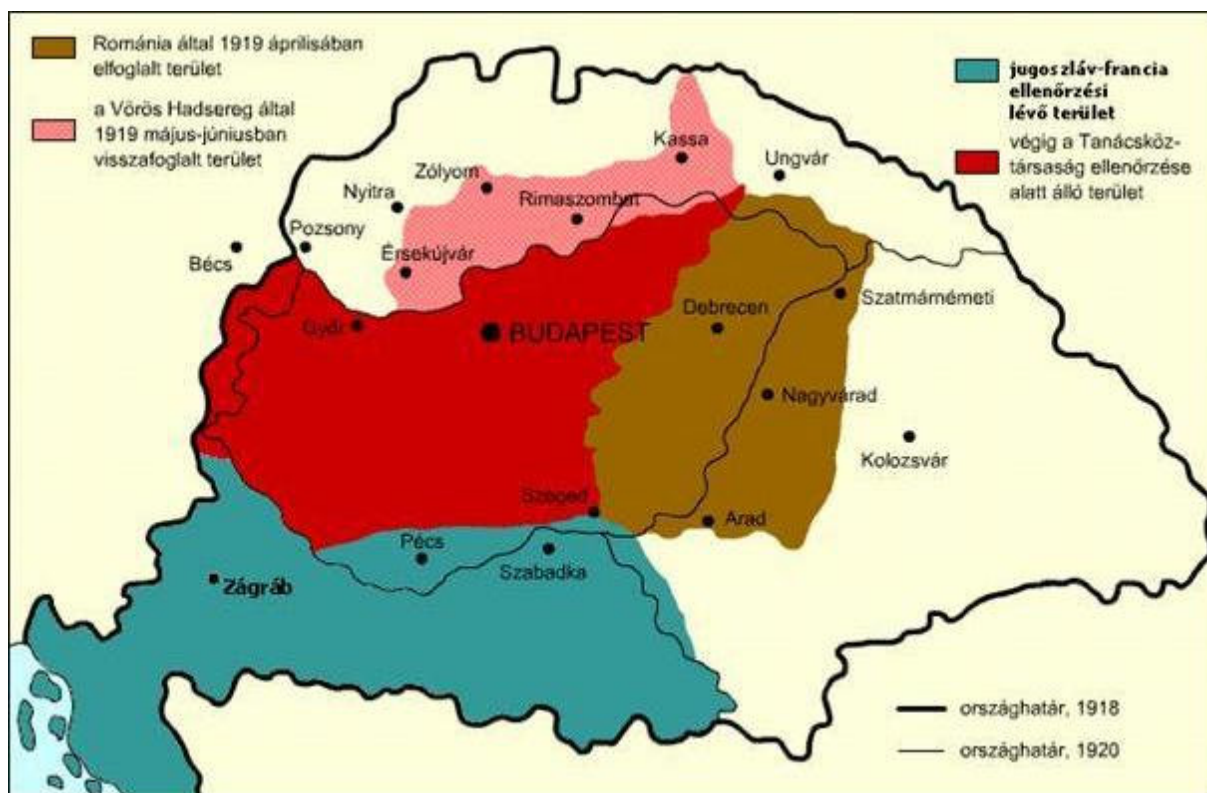
1849 augusztusában szintén nem számoltunk a realitásokkal: a közvélemény Görgeyt hibáztatta, hogy 30 000 emberével (akik közül 5000 fegyvertelen újonc volt) nem folytatta a harcot az orosz intervenciós erőkkal (kb. 200 000 ember). A világosi fegyverletétel után sokan azt várták Klapkától, hogy a komáromi erődrendszerre építve, független államot hozzon létre... S az összeomlás után sem volt hajlandó tudomásul venni az ország, hogy a szabadságharcunk az orosz intervenció kezdetétől halálra volt ítéelve, inkább Görgeyt tették felelőssé mindenért, aki szinte tudatosan vállalta a bűnbak szerepét.

Károlyi Mihály (1875-1955) a magyar Népköztársaság ideiglenes köztársasági elnöke (1919) annak köztársaságnak az elnöke, ahol nem tartottak választásokat – pacifizmusa már defetizmus volt

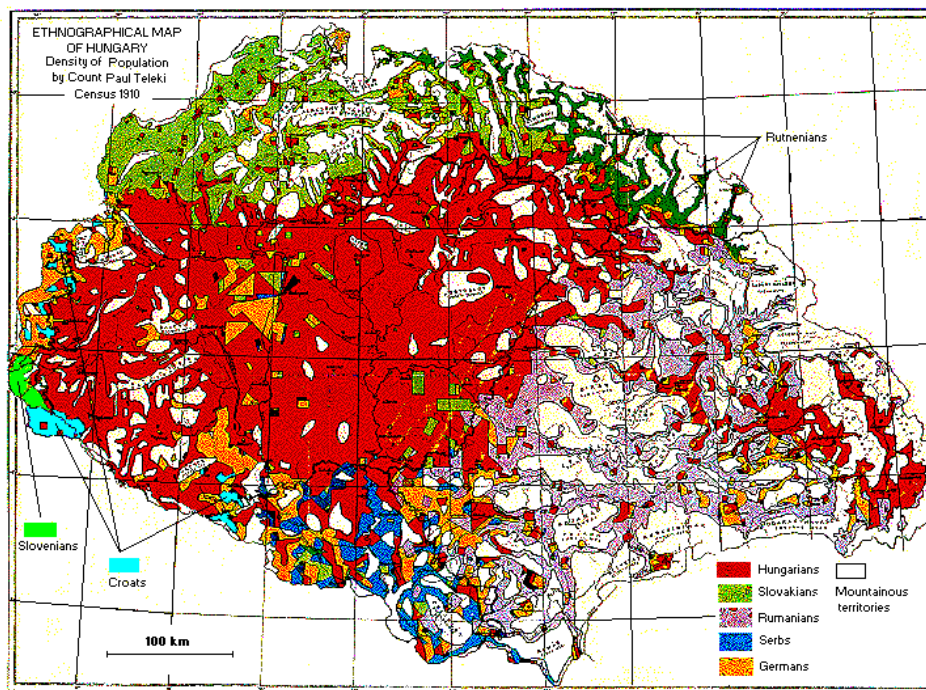
Az I. Világháború után, nem voltunk hajlandóak tudomásul venni, hogy a szép wilsoni elvek ellenére a nagyhatalmak Magyarországot megcsonkításra ítélték. Károlyi Mihály az alábbi fennkölt, de öngyilkos elvet követte: *„Ha bárki betör (magyar földre), tiltakozunk ellene, fölemeljük óvó szavunkat és apellálunk a világ művelt népeinek ítéletére, de fegyvert nem szegezünk ellenük.”*

A Tanácsköztársaság idején (1919) az ellenkező végletbe estünk: mivel a kommunista hatalmat elvből nem hívták meg a békekonferenciára, megpróbáltuk fegyveres erővel viidasze-rezni a megszállt területeket. Egyedül egész Európa ellen... A magyar Vörös Hadseregben együtt szolgáltak a meggyőződéses kommunisták, a volt császári és királyi katonák, a tisztek, de hiába fogtunk össze a nagy cél érdekében, a küzdelem eleve reménytelen volt.

A régi Magyarország felbomlása 1918-19-ben: a felvidéki hadjáratot a politikai és nem a nemzeti célok határozták meg

Hasonlóképpen nem vettünk tudomást a realitásokról a békekonferencián sem: Teleki Pál hiába készítette el a politikai földrajz mesterművét, az úgynevezett vörös térképet, Apponyi annyira ragaszkodott a történelmi és etnikai igazsághoz, hogy a távollétünkben meghúzott határokon semmilyen módosítást sem tudott elérni. Talán nagyobb rugalmassággal kisebb módosításokat még keresztül tudott volna vinni.

*A Vörös térkép: a politikai földrajz mesterműve,
azonban a tragédiát már nem tudta megakadályozni*

A két háború között pedig, amikor gyakorlatilag nem volt hadseregünk, folyamatosan készítette a vezérkar a terveket az elszakított részek visszafoglalására... Fapuskákkal készültünk Erdély visszacsatolására.

A II. Világháborúból egyetlen eseményt szeretnék felidézni, a mihajlovkai huszárrohamot (1941. augusztus), amit a történelem az utolsó győztes huszárrohamként jegyzett fel. Megindult az oroszországi hadjárat, magyar részvétellel, a német gőzhenger szinte akadálytalanul dübörgött előre... És innen átadom a szót, Erich Kernnek, a Wehrmacht tisztjének:

„Reggel óta kemény harcban álltunk egy magas vasúti töltés oldalába beásott és szívósan védekező ellenséggel szemben. A nap folyamán már négyszer támadtuk őket, de mind a négyszer visszavertek bennünket. A zászlóaljparancsnok minden hangnemben ordított, a századparancsnokok tehetetlenek voltak. A sürgős tüzérségi tűztámogatást hiába kértük, az

egyre késett. És ekkor egyszer csak megjelent a színen egy magyar huszárezred lóháton. Mind neveltünk. Ugyan mit akarnak itt ezek a magyarok? Kár lesz azokért a pompás, elegáns lovaikért. Ekkor szinte kővé meredtünk. Ezek a fickók megőrültek!

Huszárszázad huszárszázad után robogott felénk. Elhangzott a vezényszó. A barnára sült arcú, karcsú lovasok úgy ültek a nyeregben, mintha belenőttek volna. Parancsnokuk, egy magas, fénylő aranygalléros huszárezredes kirántotta kardját. Négy-öt könnyű páncélgépkocsi kanyarodott elő a szárnyakra és már vágatott is át a széles, sík mezőn a huszárezred, kivont kardjuk csillogott a lemenő nap fénylő sugaraiban. Talán Seydlitz rohamozott így egykoron. Minden elővigyázatról megfeledkezve ugrottunk föl állásainkból. Olyan volt az egész, mint egy nagyszerűen megrendezett lovas film. Eldördültek az első lövések a töltés felől, aztán mind ritkábban hallottuk őket.

És ezután szinte kidüledt szemmel, hitetlenkedve néztük, amit láttunk, hogy a szovjet ezred katonái, akik a mi századaink támadásait olyan hevesen és elkeseredett ellenállással verték vissza, most sorra ugrálnak föl és szinte eszelősen futnak, menekülnek, a diadalmasan száguldó magyarok pedig űzik, hajtják maguk előtt az oroszokat és fénylő kardjaikkal gazdag, nagyon gazdag aratást végeznek közöttük. A fénylő huszárkardok csillogását az orosz muzsik idegei egyszerűen nem bírták elviselni. Ez a primitív fegyver most a primitív tömeg ellenállását zúzta szét.” Huszárroham a tankok korában... Mégis, egy reménytelen háborúban egy pillanatra úgy tűnt, hogy érdemes figyelmen kívül hagyni a realitásokat.

Végül, azt hiszem, ebbe a sorba kell beillesztenünk 1956-ot is. Tüntetésekkel, házilag barkácsolt fegyverekkel vettük fel a harcot a világ legerősebb hadserege ellen. Berlinben 1953-ban, vagy Csehszlovákiában, 1968-ban gyakorlatilag nem volt semmilyen összetűzés, senki sem szállt szembe a Vörös Hadsereggel. A pesti srácok azonban felvették a kesztyűt és egyszer, talán utoljára a magyar történelemben reménytelen harcba kezdtek. S hiába özönlött el minket a szovjet haderő, még hónapokig reménykedtünk, tüntettünk, harcoltunk a hegyekben, egyszerűen nem akartuk elfogadni, hogy a világ és különösképpen az USA ezt megengedje.

Talán a magyar lélek irracionálisát ezzel az egy eseménnyel tudjuk a legjobban szemléltetni, s ennek kapcsán tudunk válaszolni a kérdésre: megérte?

A nemzet, mint olyan majdnem belepusztult. Látszólag felesleges véráldozat, több százezren elmenekültek... Mégis, azt hiszem, ez a látszólag irracionális cselekedet adott nekünk tartást, erre tudtunk visszaemlékezni és egy pillanatra kihúzni magunkat, segített megmaradnunk, nemzetként és nem csak népként.

S ha valakinek ezek csak nagy szavaknak tűnnek, hadd fordítsam le a racionalitások nyelvére is: a kommunista hatalom felmérte, hogy velünk nem lehet mindent megtenni, engedményeket kell tenni a társadalomnak, liberalizálni kell a rendszert, s így lett valamennyire élhető rendszer a miénk. Apró engedményeket kaptunk, amik ma már nevetségesnek tűnnek, mégis akkoriban a szocialista Közép-Európa minket irigyelt ezeket.

Ahogy mondtuk: a szocialista koncentrációs tábor legvidámabb barakkja lettünk.

Hogy ez eredmény volt-e? Talán igen: életben maradtunk. Mert a nemzet nem egy elvont fogalom, a népnek is, rosszabb esetben a népségnek is életben kell maradnia, hogy a nemzet fennmaradhasson.

Nincsenek demokratikus hagyományaink

A jelszavak és a valóság viszonya: köztársaság választások nélkül, királyság választásokkal – amiről hallgat a Bánk bán: ellenállási jog – Nagy Lajos: három tenger, de nem számít a vagyon – Werbőczy, a törökellenes szervezkedő, a törökök főbírája, megírja három részben a könyvét – Genfben égő, nálunk megmarad az unitárius hit: miért? – német vélemény a Magyar Királyi Honvédségről, mint demokratikus intézményről

Gyakorta vád Magyarországgal szemben, hogy mindig is feudális ország voltunk, nincsenek demokratikus és liberális hagyományaink. Az „úri nép” mítosza, a címek és díszmagyarok viselete is ezt erősítette a külvilág szemében. Azonban a látszat csal: mielőtt megkezdéném a történelmi visszatekintést, arra az egy tényre szeretném felhívni a figyelmet, hogy míg az első, Károlyi Mihály nevével fémjelzett (nép)köztársaság (1918-1919) alatt egyetlen választást sem írtak ki, az azt követő ellenforradalmi rendszerben, a Magyar Királyságban, rendszeres választásokat tartottak – azaz nem szabad a jelszavaknál leragadnunk, mindig a rendszert magát kell vizsgálnunk.

Nézzük meg hát, hogy az úgynevezett „feudális” korszakokban milyen lépések történtek a szabadságjogok és a demokrácia kiépítésére.

Szent István (969-1038) király (1000-1038)

Szent Imre hercegnek írt intelmei az ország egészére vonatkoztak

Valószínűleg a jogtörténészek vitatnák, de megítélésem szerint **Szent István király fiához, Imre herceghez írt intelmei** egyfajta elő-alkotmánynak tekinthető, a szó azon értelmében, hogy a társadalom egészével kapcsolatos állami magatartásformát határozza meg (1027 körül). Érdekes módon, a királyi hatalmat nem abszolútnak mutatja: „*A tanács állít királyokat,*

dönti el az ország sorsát, védelmezi a hazát, csendesíti a csatát, győzelmeket ő arat, kerget támadó hadat, behívja a barátokat, városokat ő rakat, és ő ront le ellenséges várakat.” Tehát ez a mondat már bizonyos fokú hatalommegosztásra utal, egy arisztokratikus demokrácia felé tett lépésre.

*II. András (1177-1235) király (1205-1235)
Nevét elsősorban a Bánk bánból ismerjük,
de ő vetette meg a magyar alkotmányosság alapjait*

Az első „igazi alkotmányunk”, az **Aranybulla** (1222) jelentős mértékben korlátozta a királyi hatalmat és belekerült az ellenállási záradék is: *„Hogyha pedig mi, vagy utódaink valamelyike bármikor ezen rendeletünk ellen vétenei akarnánk, álljon szabadságukban ezen levél erejénél fogva, minden hűtlenségi vétek nélkül, mind a püspököknek, mind más uraknak s az ország nemeseinek, öszvesen és egyenként, jelenleg és a jövőben nekünk és utódainknak ellenállani és ellenmondani örökre.”* Azaz: a király már nem a hatalom és a jog forrása, hanem ő is csak szolgája a jogrendnek (miközben az ókori Rómában még az alábbi elv érvényesült: *Princeps legibus solutus est*, azaz az uralkodóra nem vonatkoznak a törvények). Az ellenállási jog egészen 1687-ig érvényben volt.

*Magyarország Nagy Lajos korában, amikor kis túlzással
három tenger mosta Magyarország partjait*

1351-ben **Nagy Lajos király** átírta és megerősítette az Aranybulla rendelkezéseit, de tartalmazott egy számunkra fontos kitételt is: megszüntette a nemesek közti különbséget: „*az ország összes igazi nemese ... egy és ugyanazon szabadsággal éljen*”. Ez a jogilag azt jelentette, hogy a vagyoni különbségek a nemesek között nem számítottak. A gyakorlatban ezt azt jelentette, hogy a lakosság 5%-a (kisebb hullámmzással) vehetett részt elméletileg az országgyűléseken (általában Rákos mezején), majd 1608 után megyei küldötteket szavazhattak meg az országgyűlés alsótáblájába.

Werbőczy István (1458-1541)

A legsikertelenebb magyar politikusok egyike, de talán legnagyobb jogtudósunk: törökellenes szervezkedő, akit később a szultán a meghódolt keresztények bírójának nevezett ki – élete főműve a hármaskönyv, amiben összefoglalta a korabeli magyar jogot

A jogtudatosság fontos lépése volt, amikor Werbőczy 1517-ben megjelent hármaskönyve (*Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclityi regni Hungariae*), ahol először jelenik meg részletes formában a Szentkorona-tan.

A Szent Korona teste az ország területe, tagjai az ország polgárai. A Hármaskönyv kimondja, hogy minden hatalom és jog forrása a Szent Korona; az uralkodó csak a Szent Korona nevében cselekszik; továbbá jószágvesztés esetén a birtok visszaszáll a Koronára és a király csak azért adományozhatja tovább, mert a koronázással a Szent Korona jogai átruházódnak rá. Azaz az ország nem a király birtoka, ő csak képviseli a Szent Koronát, ebből (tehát közvetten a népből) ered a hatalma, tehát nem korlátlan.

Kései következménye ennek, hogy igazi abszolutista hatalom, mint Európa úgymond fejlettebb részein, sohasem épült ki nálunk.

Azt hiszem, a magyarság történetének egyik legszebb pillanata volt, amikor Erdélyben, az **1568-as tordai országgyűlés**, ahol a világon elsőként mondták ki a vallásszabadság elvét: *„Minden helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, ki-kí az ő értelme szerint, és az község, ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse [...], de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért pedig senki az szuperintendensök közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa; ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől [...], mert a hit Istennek ajándéka...”* Érdekesség, hogy ennek a törvénynek köszönhető, hogy az unitárius (ariánus, azaz Szentháromság-tagadó) vallás egyedül Erdélyben maradt fenn a világon.

Hivatalosan a szabadságjogok csak a három nemzetre (magyar, székely, szász) és négy vallásra (református, evangélikus, unitárius, katolikus) vonatkozott, azonban gyakorlatilag az ortodox románok is részesültek benne (pl. az első román nyelvű Bibliát is Erdélyben nyomtatták).

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy **az ország három részre szakadása idején**, a különböző országrészekben az egyes szabadságjogok és a demokratikus fejlődés más-más irányt vett.

Az Erdélyi Fejedelemségben a vallási (elsősorban protestáns) és az etnikai szabadságjogok jobban érvényesültek, míg a Királyi Magyarországon, s ezt öröklött Habsburg-ellenességünkben hajlandóak vagyunk elfelejteni, a politikai jogbiztonság volt erősebb (az erdélyi fejedelmek sokkal több „lábadót” végeztek ki, mint a királyok). Ellenben a hódoltsági területeken spontán módon fejlődött a demokrácia, erre legjobb példa a parasztvármegye intézménye (ez elsősorban a közbiztonságot biztosító szerveződés volt).

Az 1848-ban elfogadott választójogi törvény a lakosság 7,2%-ra terjesztette ki a választójogot, ettől kezdve a lakosság egyre nagyobb része szavazhatott. A demokratikus keretek, kisebb-nagyobb zökkenőkkel ettől kezdve adottak voltak.

Ezzel a rövid áttekintéssel azt akartam bemutatni, hogy Magyarország az adott korban és nemzetközi környezetben általában nem vallott szégyent a szabadságjogok és a demokrácia kérdésében, mivel ezeket kérdéseket mindig az adott kor viszonyai között kell vizsgálnunk. A demokrácia azonban nem csak intézményrendszer, sokkal fontosabb véleményem szerint a demokratikus tudat, hogy az állampolgárnak ki meri-e mondani a véleményét, szembe mer-e szállni az elvárt magatartásformákkal, tiszteli-e a többi állampolgárt és azok véleményét.

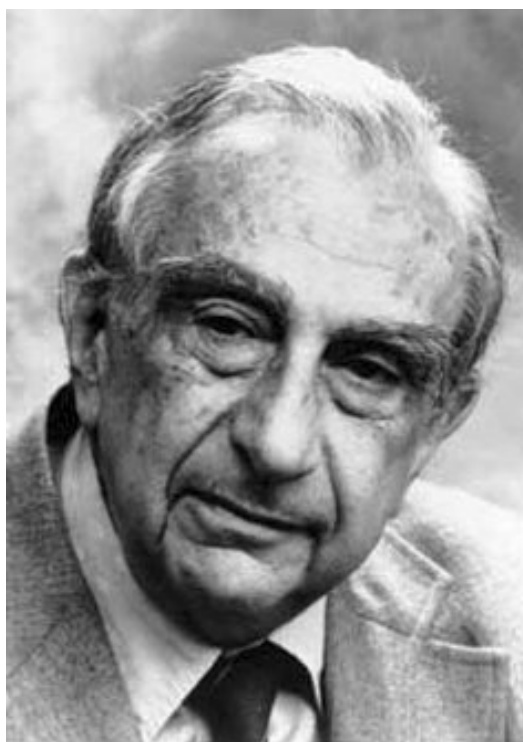
Ezzel kapcsolatban hadd idézzem Witzleben vezérőrnagyot, aki a 2. magyar hadsereg német összekötőtisztje volt:

„Nemzetiszocialista vagy jobban mondva parancsuralmi rendszerű államok csapatai soha nem lesznek képesek demokratikus berendezésű államok csapataival szorosán együttműködni. A politikai és szakmai alapfelfogások, amelyek a legkisebb egységnél is fellelhetők, ehhez túlságosan különbözőek. Az ilyen kísérletek hamarosan komoly és súlyos következményekre vezethetnek. Azonban itt sem az egyént terheli a bűn, hanem a rendszereket, amelyek egymást kölcsönösen kizárják. Így például a magyar hadműveleti területen fellelhető számos zsidó munkaszolgálatos század – amelyeket a magyarok többé-kevésbé kényszer hatása alatt állítottak fel – a magyar tisztikaron belül viszályra adott okot, mivel ők a magyar zsidók elleni ilyenfajta kényszerrendszabályokat elítélték.” (idézi Gosztonyi Péter) Bár ez a vélemény kicsit sommás és mindenképpen a helyén kell kezelnünk, hiszen a zsidó munkaszolgálatosok helyzete csak a németek szemében tűnt jónak (egyenruha, zsold, katonai szolgálat), azonban arra a tényre, hogy *a demokratikus magatartásforma elsősorban belső tartás kérdése*, remekül rámutat.

Tehetséges nép vagyunk

„Talán most már folytathatnánk magyarul” – zsenik vagyunk? – genetika, memetika és történelem – jogászokat a tyúkperekhez! – tudásra nemességet – Budapest, 1900: miért lett hirtelen annyi zseni? – érdemes-e Cambridge-et Szegedre cserélni? – lehetünk újra sikeresek?

A II. Világháborúban az amerikai atombomba kifejlesztésével foglalkozó bizottságot Groves tábornok elnökölte. Állítólag, amikor az egyik ülésen kiment a mosdóba és a tudósok magukra maradtak, Teller Ede megszólalt: *„Perhaps we may now continue in Hungarian!”* (Talán most már folytathatjuk magyarul).

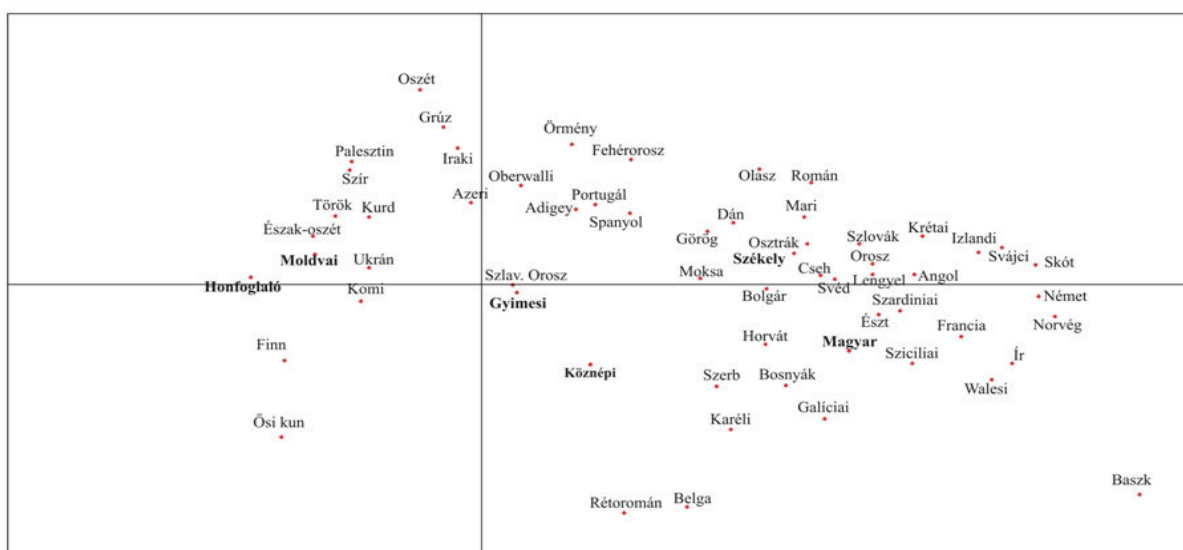
*Teller Ede (1908-2003)
atomfizikus, „a hidrogénbomba atyja”*

Közmondásos, hogy mi magyarok mennyi mindent adtunk a világnak: atomkutatás, programvezérelt elektronikus számítógép, játékelmélet – az előadás keretei nem engedik, hogy mindent felsoroljam.

Igaz lenne? Bár néha túlbecsüljük, félremagyarázzuk ezt a tényt, de szerintem bizonyos, hogy van valóságalapja. Az okokat három részre osztanám: *genetikai, memetikai és történelmi*.

Genetikai okok

Ez az egyik legnehezebb kérdés. Véleményem szerint a magyarság genetikailag kevert nép, így öröklött, jellemző tulajdonságokról nem beszélhetünk. Ha megvizsgáljuk a magyarság genetikai távolságát a többi néptől, azt látjuk, hogy a magyarságon belül (honfoglaló, moldvai, gyimesi, székely, magyar) sokkal nagyobb távolságokat találunk, mint a magyarság és a többi nép között.

Raskó István (MTA SZBK Genetikai Intézet, Szeged) előadása a Történelemtanárok (20.) Országos Konferenciáján („Őseinket felhozád...” – Magyar őstörténet).

Ha a magyarság szellemi teljesítményére genetikai magyarázatot keresünk, akkor talán pont a keveredésben találhatunk magyarázatot: folyamatosan keveredtünk a körülöttünk élő népekkel, így tulajdonságaink az öröklődés elve alapján hol erősítették, hol gyengítették egymást, azonban a változékonyságnak köszönhetően, a nemzetnek mindig volt olyan része, amely az adott kor kihívásaira válaszolni tudott.

Hozzá kell tennem, hogy a keveredés egyben túlélési stratégia is volt; így fordulhatott elő, hogy a 400 ezer (más adatok szerint: 200-500 ezer) honfoglaló, nem oldódott fel az itteni 1,5-2 milliós helyi lakosságban, hanem alig több mint 1100 év alatt 15 milliós nemzetté vált. És, tegyük hozzá, megmaradt magyarnak, identitásában és nyelvében.

Memetikai okok

Először is, szeretném megmagyarázni a rossz szójátékot: „*mém szó a mimémából (utánzás) származik. Ez olyan név, mondja Dawkins, ami „a kulturális átadás egységének vagy az utánzás, az imitáció egységének gondolatát hordozza”*. Az elnevezés a „gén” analógiájára készült, a mém-elmélet alap gondolata az evolúció kiterjesztése kulturális alapegységekre. A memetika a mém előfordulásával, tulajdonságaival, elszaporodásával foglalkozó tudományág.” (Wikipédia)

Azaz sikereink oka szerintem jelentős részben a gondolkodásmódunkban rejlik. Általában minden nép kialakít egyfajta gondolkodásmódot a problémák kezelésére. Ez sohasem teljesen általános, mégis jól jellemzi, hogy a nép tagjai hogyan oldják meg a problémákat. Érdekes módon ezeket legjobban a népmesékben, népművészetben és a viccekben lehet vizsgálni.

A magyarság memetikai öröksége ebből a szempontból kettős:

- egyrészt magunkkal hoztuk és tudatosan őriztük *keleti örökségünket* (népdalkincs, keleti díszítések), s mivel Európában egyedülállóak vagyunk, különbözőségünket sokszor az előnyünkre tudtuk fordítani: mivel egy adott problémát mindig másképpen közelítettünk meg, egyedülálló megoldásra jutottunk, ami bizonyos esetekben lépéselőnyt biztosított a számunkra (pl. a kalandozások korában a magyar harcmodor – pár éve a paintball-ban is sikerrel alkalmaztuk egy csapatépítő tréningen).
- a másik örökségünk a *rugalmasság*: a velünk együtt élő népeknek nem csak a nyelvét, szókincsét, szófordulatát vettük át, hanem a gondolkodásmódjukat is. Pl. gondoljunk arra, hogy a XIX. században a humor még Mikszáthot jelentette a maga végtelen adomáival, míg a XX. századot már Örkény tömör és abszurd stílusa, a rövid, csattanós viccek – tudtunk váltani a gondolkodásmódunkban, mert a kor ezt kívánta meg, tudtunk más nemzetek, nemzetiségek gondolkodásmódjához alkalmazkodni.

Történelmi okok

A közkeletű vélekedés szerint mi a tyúkperek országa vagyunk, képesek vagyunk mindenért pereskedni, akár nemzedékeken keresztül is – azonban gondoljunk bele: ezt azt is jelenti, hogy más nemzetektől eltérően mi a konfliktusainkat nem kard ki kard, colt ki colt, hanem jogi úton akartuk rendezni. A tudatlan köznemes, a Bodrogi uramék országa mellett volt egy másik ország is: a jogászoké, íróké, a több nyelven beszélő köznemeseké – ne feledjük, hogy ha valaki érvényesülni akart, több nyelven kellett beszélnie: beszélnie kellett jobbágysai nyelvén, latinul, ha a politizálni, németül, ha az udvarban is érvényesülni akart...

Ráadásul, ha állami szolgálatot akart vállalni (mert ne feledjük, a nemességhez csak a papi, katonai, vagy állami hivatás volt csak méltó!), jogi végzettséget is kellett szereznie, de általános elvárás volt, hogy külföldön tanuljanak. Érdekes bizonyítéka ennek, hogy Páduában még szobrot is emeltek az ott tanuló Báthory Istvánnak...

*Báthory István szobra Páduában
annyi Báthory járt ott tanulni, hogy nem állapítható meg,
pontosan kinek is emeltek szobrot...*

Bár Magyarországot a hagyományos történetírás szereti elmaradott, sötét országgént lefesteni, de a tudásnak hosszú időre visszamenőleg nagy tisztelete volt.

Bethlen Gábor 1629. július 13-án a protestáns lelkészek mindkét nembeli utódait nemesítette, a címerpajzs felirata: „*Tudománnyal és fegyverrel kell küzdeni!*”. Tudomásom szerint a történelem folyamán először kapott kollektíven egy réteg nemesi kiváltságot a tudása alapján...

*Bethlen Gábor (1580-1629) erdélyi fejedelem (1613-1629)
alatta volt Erdély igazán „Tündérkert”*

Hasonlóképpen, ebben a korban, a reformáció-katolikus megújulás idején, kaptak egyre nagyobb szerepet az iskolák is, mivel a vallási harcot elsősorban az iskolapadban és nem a harcmezőn akarta egyik fél sem megnyerni...

Azt hiszem, ezen az alapokon valójában a XIX. század végén, a XX. század elején következett be egy hatalmas szellemi robbanás. Valami olyan különleges kegyelmi pillanata volt ez Magyarországnak: gazdasági fejlődés, liberalizmus, ami nem azt nézte, ki honnan jött, hanem azt, hogy mit rak le az asztalra, a klasszikus iskola és a szabad gondolkodás egyvelege, nemzeti lendület, ahol mindenki fejleszteni és tenni akart... John Lukacs erről így ír az *Évek* című könyvében:

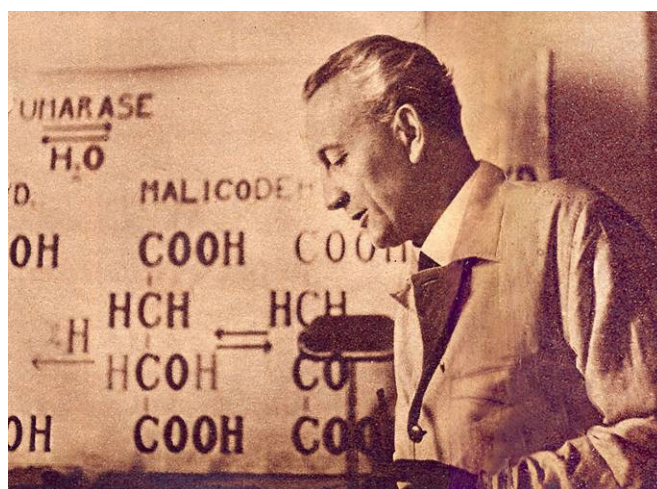

*John Lukacs (1924-)
magyar születésű amerikai történész, a Corvin-lánc birtokosa*

„Budapest 1900-ban nagyon különbözött Béctől. Vagy Prágától. Vagy Berlintől. Egyetlen város sem növekedett oly gyors ütemben, mint Budapest a megelőző évtized során. Ennél is fontosabb, hogy a korabeli Budapesten élénk, itt-ott ugyan kezdetleges, de nem szükségképpen felszínes kulturális élet zajlott, amelynek termékenysége és optimizmusa erősen elütött a bécsi századvég neurotikus pesszimizmusától. Ez a termékenység és optimizmus a magyar és a zsidó (sőt, a német) szellem egyes vonásainak sajnos csak pillanatnyi, de annál különösebb ötvöződéséből jött létre.”

Ehhez hozzá kell tenni, hogy ebben az időben a tudományok, elsősorban a természettudományok kevésbé voltak pénzigényesek, mint az ezt követő évtizedekben. Albert Einstein 1911-ben még az Osztrák-Magyar Monarchiában tudott kutatni – két évtized múlva az elméletén alapuló tudományos kutatásokat csak az USA-ban lehetett finanszírozni.

Szeretünk dicsekedni azzal, hogy hány Nobel-díjast adtunk a világnak – azzal már nem, hogy ezek közül csak ketten kapták meg hazai tevékenységükért a Nobel-díjat (Szent-Györgyi Albert és Kertész Imre).

*Szent-Györgyi Albert (1893-1986),
Cambridge-ből tért haza Magyarországra, itt sikerült izolálnia a C-vitamint,
amit Nobel-díjjal ismertek el*

Azt hiszem, hogy Magyarországon a szellemi élet újra hatékony legyen, mindennek ellenére nem meddő próbálkozás. Véleményem szerint, ennek három alapfeltétele van: élénk, lelkesítő szellemi közeg, jó iskolák és olyan területek, akár a művészetben, akár a tudományban, ahol csekély anyagi ráfordítással, vagy a már meglévő infrastruktúrával eredményt tudunk elérni. Az alapok még mindig rendelkezésre állnak.

A Nagy Magyarország, mint mítosz

Hazám, mint matrica kocsik hátán... – ki véd meg minket? – Bach, mint Trianon-rajzoló – az elárult csángók

Ismerős kép: a régi Magyarország képe autók hátsó szélvédőjén, nemzeti színekben, árpád-sávosan – de mindig csak a Nagy Magyarország képe, sohasem a jelenlegi határok. Mintha a lelkünkben még visszhangozna az Erdélyi induló, hogy a kis Magyarország határai csak

„gúnyhatárok”, az igazi határok valahol máshol vannak. Gyorsan átesünk a vámon, de az ezeréves határokon egy pillanatra mindig megállunk, körbenézünk, megkeressük a határköveket... Lehet, hogy már egyetlen magyart sem találunk, de a temetők, a templomok falai még mindig őrzik a régi világ emlékét.

Azt hiszem, a világon egyetlen másik ország sincs, amelyik ennyire idegenkedne a jelenlegi határaitól és ennyire idézné a régit.

Miközben tudjuk, hogy jogi értelemben a Nagy Magyarországot sohasem tudjuk helyreállítani.

A régi határok egy tökéletes országot rajzoltak körül, az egységes egészet. Mostanság a TV-ben megy egy sorozat, a Tudorok s a történet egyik főszereplője Morus (Szent) Tamás. Nincs benne a történelmi tudatunkban, de Morus Tamás különösen kedvelt minket magyarokat: nem csak, hogy élete utolsó művének, amit a börtönben írt, kivégzésére várva, helyszínét Budára helyezte (Vigasztaló párbeszéd balsors idején), de a tökéletes országról írt művét, az Utópiát is földrajzilag rólunk mintázta (félkör alak, alul csonkolt, ahol támadják).

Ezer éven keresztül pár gondolat, pár alapigazság belénk égett:

- az első talán, hogy Magyarország határai adottak, úgy tökéletesek, ahogy vannak, semmilyen irányba nem szabad módosítani – ezért van benne már az Aranybullában is, hogy a királyt fegyveresen csak az országhatárig kell követni.
- korábban abban a tudatban éltünk, hogy ezeket a határokat valamilyen felsőbb hatalom védi: először, hogy Mária Országá vagyunk, így Ő véd meg minket. Aztán jött a hitújítás és Mária helyébe Isten lépett, majd valamiféle ködös történelmi igazság.
- ha a külső erő miatt sérülnek is ezek a határok, az előbb említett felső hatalomnak helyreállítják azokat. A török másfél évszázada csak átmeneti állapot volt a szemünkben, s nem vettünk tudomást arról sem, hogy Alexander Bach osztrák belügyminiszter már az 1850-es években gyakorlatilag megrajzolta a trianoni határokat:

Map of the Kingdom of Hungary in 1850, showing the five military districts

Gondolatban kapcsoljuk össze a soproni és a pesti kerületet: nagyjából a trianoni döntést kapjuk eredményül.

– Az előzőekből következőleg ezeket a határokat abszolutizáltuk: úgy gondolkoztunk, hogy a határokon belül mindenki a magyar, mint politikai nemzetnek a része, ha a nemzetiségeknek adunk jogot, akkor azt csak úri kegyként adjuk, nem mint a jogos jussukat. Cserébe viszont cserbenhagytuk a csángókat, hiszen azok az ezeréves határokon kívül éltek. A történelmi Magyarország semmit sem tett értük!

Veszélyes illúziót jelentettek az ezeréves határok: nem szívesen mondjuk ki, de Károlyi Mihály is ennek alapján állt, Apponyi pedig talán legalább a határ menti magyarságot meg tudta volna menteni: mindannyian rabjai voltunk ennek az illúziónak.

Hasonlóképpen a két háború közben is a honvédséget csak egy lokális háború megvívására készítették fel: a várt hadparancs az volt, hogy „Előre az ezeréves határokig!”, alapelv pedig az, hogy a hadműveleteket csak az ezeréves határokon belül kell végrehajtani, így a világ-háborúban azok a katonai képességek, melyekre a keleti fronton és a Vörös Hadsereggel szembeni védekezésünkhöz szükségesek lettek volna, hiányoztak.

Aztán hosszú csend következett, jó ötven évre... Rákosi még próbálkozott a demokratikus átmenet idején a felvidéki magyarok érdekében szólni, meg is kapta Moszkvában, hogy a Szent Korona Tant képviseli, de Kádár már teljesen lemondott az elszakított magyarokról.

Talán az ezredforduló hozott változást: a kocsikon ott a Nagy Magyarország térképe. Részben hibásan; mivel a térképen ott szerepel Horvátország is, mely valójában sohasem volt Magyarország része, csak perszonálunióban volt velünk, azaz közös volt az uralkodónk, azonban nemzeti fejlődése velünk sorsközösségben, de függetlenül zajlott. Egy adott történelmi pillanatban csatlakoztak hozzánk, egy adott pillanatban külön váltak; ha ez ellen tiltakoznánk, akárcsak egy matricával is, olyanná válnánk, amilyenek ellenségeink szeretnének minket látni.

Egyedülálló kulturális örökségünk van, a magyarság ősi tudás letéteményese

Marslakók volnánk? – rovásírás – hogy hergelték a németeket a magyarok a XIV. században? – turistaszótár a XV. századból: hogyan szólítsunk le egy prostituáltat?- ősmagyar divatdiktátorok – náci misztika a Balaton-felvidéken és a Tavaszi Ébredés – sumér ima, mint magyar mondóka – a legnagyobb titok: a szabadság

Szilárd Leó (1898–1964)

*fizikus, biológus, Albert Einstein munkatársa, a részecskegyorsító feltalálója,
az atombomba egyik atyja*

Egy anekdota szerint Enrico Fermi, a híres fizikus feltette a kérdést, hogy miért nem jártak még idegen civilizáció képviselői a földön? Szilárd Leó, állítólag erre azt válaszolta, hogy a marslakók már itt vannak a földön, de a többiek magyaroknak hívják őket...

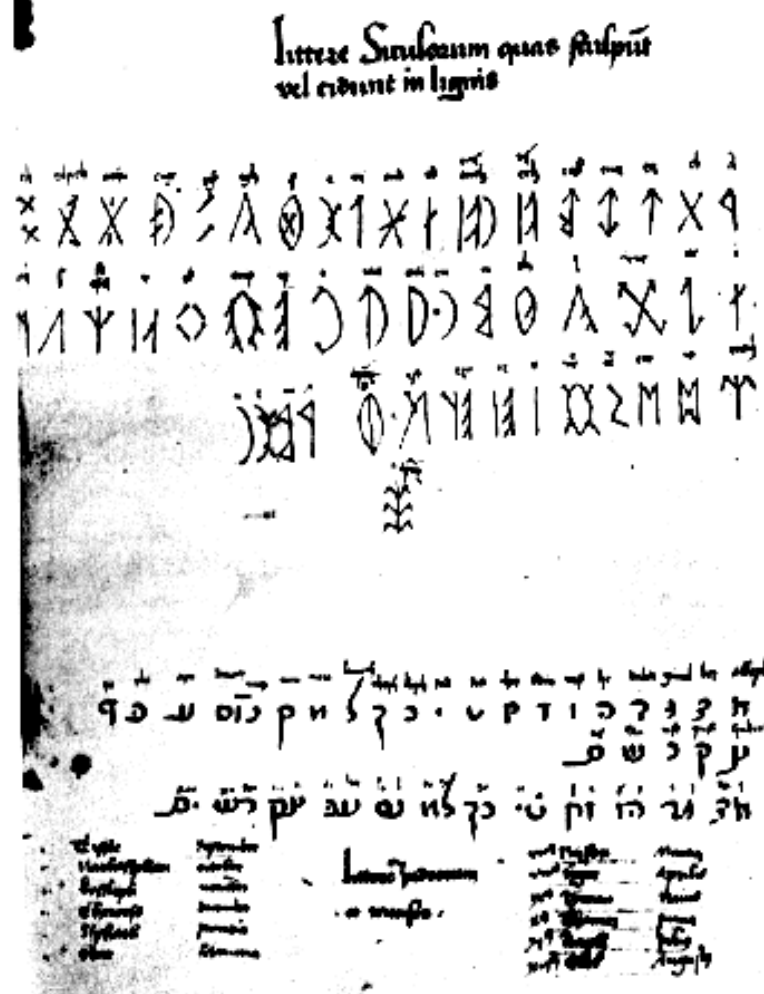
Ez természetesen túlzás, azonban valahol igaz is: Európában nem csak nyelvünk egyedülálló, hanem gondolkodásmódunk is; pl. csak néhány országban szerepel elől a családnév és hátul a keresztnév. Rajtunk kívül csak a kínaiak, japánok, koreaiak és vietnamiak használják ezt a sorrendet. Talán mégiscsak igaz a Turáni Őshaza...

Ennek mintájára összegyűjtöttem, vak szemmel merítve múltunkba, néhány olyan ősi örökséget, amiről talán tudunk, talán nem, de nem vagyunk a tudatában eléggé...

Rovásírás

Nagyon kevés nép mondhatja el magáról, hogy saját írásbeliséggel rendelkezik; mi megtehetjük. Sajnos keveset tudunk róla, mivel a hivatalos írásbeliség a kereszténység felvétele után a latin betűs írásmód lett, de pár dolgot biztosan állíthatunk:

- egyszerűsége arra utal, hogy igen ősi lehet – érdekes egyezőségeket mutat olyan ősi írásokkal, melyekkel a hivatalos történelemtudomány szerint nem is lehetett kapcsolata (pl. etruszk);
- ma is használható, azaz a teljes magyar hanganyag lejegyzésére alkalmas – minden hangot más betű jelölt, ami csak a fejlett írásrendszerek sajátja (pl. a régi héberben csak egy magánhangzó volt, azt is csak szó elején jelölték)

A rovásírás léte, a számtalan tárgyi emlék bizonyítja, hogy általánosan használt volt, hogy a lakosság nagy része használta – abban a korban, amikor az írástudás Európa többi részén egyáltalán nem volt általános, még az uralkodó rétegben sem!

Magyar nyelv

A következő rejtély a magyar nyelv. Ezzel kapcsolatban csak két dolgot szeretnék megemlíteni:

- az első, hogy a magyar, a történelem folyamán mindig az egész nemzet által beszélt nyelv volt; azaz legmagasabb és a legalacsonyabb társadalmi osztályok mindig gond nélkül megértették egymást.
- a második, hogy a magyar nyelv, jövevényszavak ide, nyelvújítás oda, gyakorlatilag nem változott. Ma egy angol nehezen érti meg Shakespeare nyelvét, azonban mi gond nélkül értjük legősibb nyelvemlékeinket. Néhány nyelvemlék, amit ma is gond nélkül érthetünk:

1458-ban jegyezték fel 1355-ben elhangzott káromkodást: „*Wezteg kwrwanewfya zaros nemeth, iwtatok werenkewht, ma yzywk thy wertheketh*” (Veszteg kurvanőfia szaros német, ittátok vérünket, ma isszuk ti véreteket) – mintha ma a szurkolók kiáltanák egy focimérkőzés közben...

Rotenburgi Jánosnak 1420 körül egy magyar nyelvemester összeállított egy turistaszótárt.

Ennec minewe – ennek mi a neve?

Heember hee halgass – hé ember, hé hallgass!

eb anyadot – eb anyádat!

affen muffed Inggemot – Asszony, mossad ingemet!

melic affigas wt budara – melyik az igaz út Budára?

Jellemző, hogy a szavak jó része káromkodás, illetve a nemi kapcsolat létesítését szolgáló kifejezések... Szemmel láthatóan a turistaszótárban már akkor is ezek voltak a legkeresettebb szavak (elnézést kérek olvasóimtól a vulgáris szavakért, de nyelvi örökségünkhöz ezek is hozzátartoznak):

hol vret – Hol urad?

baßnemen – baszni ment

ette hebe pyczat – adj te nekem picsát

ackarode fafot – akarod-e faszt?

Magyar konyha

Nevetséges apróságnak tűnik, de gondoljunk bele, hogy a magyar konyha olyan fűszeres, mintha mediterrán lenne. A történészek ezt alapvetően az Erdélyi Fejedelemség korára vezetik vissza, amikor a keleti fűszerkereskedelem jelentős része a Fejedelemségen keresztül zajlott, így a fűszerek a köznép számára is olcsóvá, elérhetővé váltak... Azonban ennek gyökerei sokkal régebbre vezetnek vissza: a honfoglalás korában mi főztünk (még leves port is készítettünk), míg a többi nép inkább sütött. Érdekes, hogy ezt megőriztük: '90 után, amikor a nagy nyugati cégek megtelepedtek nálunk, a német menedzserek egyszerűen nem értették meg, hogy miért van az, hogy mi annyi levest eszünk, s miért tartjuk ízetlennek a máshol sikeres ételeket...

Magyar ruházzkodás

Szintén kevésbé szerepel nemzeti tudatunkban, hogy a honfoglalás után európai divatot teremtettünk. A keleti öltözködés a mi közvetítésünkkel terjedt el Európában. Néhány példa erre:

kazak ⇔ *zakó*

kazak, nadrág ⇔ *öltöny*

kaftán ⇔ *kabát*

kepeneg ⇔ *télikabát*

kalpag ⇔ *kalap*

és egyesek szerint az alsóneműt is mi hoztuk be...

A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a ruházattal kapcsolatos kérdésekben nagyon sok a kérdőjel, a leletanyagokból sok mindenre csak következtetni tudunk, azonban érdemes megnézni László Gyula (1910-1998) tudományos igényű grafikáit:

László Gyula: Árpád és a székelyek

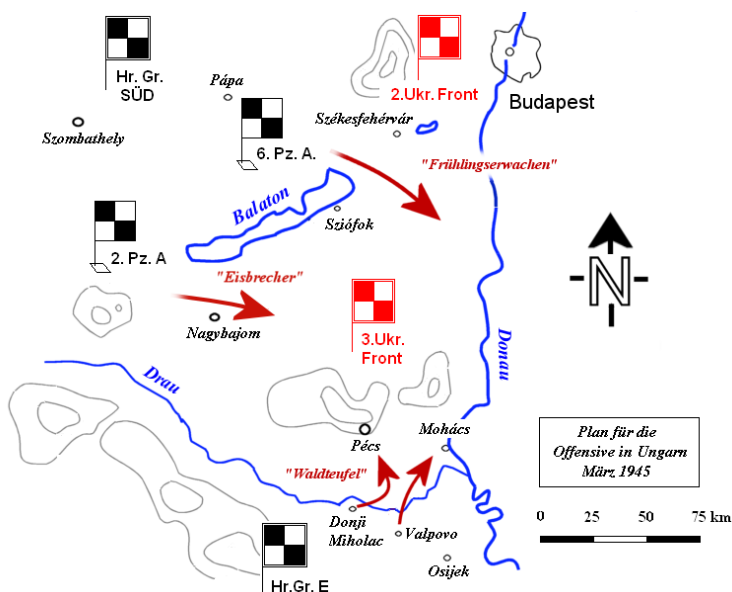
Érdemes megfigyelni, hogy a kazak szabása szinte egy az egyben a mai zakóé...

Szent helyek

Azt hiszem, erről felesleges sokat beszélnünk: mindenki tudja, hogy még a mai Magyarország területe is tele van szent helyekkel: Dobogókő, Holdvilág-árok, Esztergom, Veszprém...

Mégis, ezen a területen is találkozhatunk meglepetésekkel. Pl. az újpogány német misztikusok a XX. század elején a Balaton-felvidéket szent helynek tartották, egyikük Lanz von Liebenfels, akitől a náci misztikus elképzelések jó része származik, Szentjakabfán alapította meg az Új Templomosok Lovagrendjének magyar páholyát...

Érdekesség, hogy a közvélekedéssel szemben Hitler utolsó támadó hadművelete nem az ardenneki ellentámadás volt 1944 decemberében, hanem a Tavaszi Ébredés 1945. március 6-16 között a Balaton térségében. A katonai indokok mellett a korábbi náci misztikus jóslat is segítette a döntésben: Európa sorsa a Balaton-felvidéken fog eldőlni... Mivel a támadás sárba fulladt, a jóslat beteljesedésére még várni kell, de érdekes, hogy valahol nem csak a magyar tudatban van benne a szent helyek fontossága...

A Tavaszi Ébredés hadműveleti térképe

Mondóka

Utolsó előtti örökségként, csak egy egyszerű példát szeretnék mondani arra, hogy a magyar nyelvben milyen ősi emlékeket találhatunk, ott ahol, nem is gondolnánk.
Van egy mondóka, első hallásra értelmetlen gyermek-halandzsa:

*Antanténusz, szórakaténusz,
Szóraka-tiki-taka-alabala-bambusz!*

Érdekes módon ez kísértetiesen emlékeztet egy ősi sumér imára:

*Anta Dunguz, szur-raga Dunguz,
szur-raga digi-daga ala-hala Bambúz*

Magyarul:

*Kelj föl Dunguz, szülj reggelt Dunguz,
Szülj reggelt, áradj, terjedj, vágjad, üzzed Bambuszt!*

Véletlen? Nem hiszem. Jelent valamit? Nem tudom, csak azt, hogy érdemes kutatnunk a múltunkat, mert a nép tudattalanja (elnézést, ha szakszerűtlenül használom ezt a kifejezést) sok olyan szálát őriz, amit ha felgombolyítunk, meglepetések érhetnek...

Az utolsó titok: a szabadság

Végül egy olyan titokról szeretnék beszélni, ami kevésbé bizonyított, inkább csak megérzés. Ha feltesszük a kérdést, hogy mi őrzött meg minket több, mint ezer éven keresztül, annyi megpróbáltatáson keresztül, amibe a legtöbb nép belepusztult volna, az alábbi három tényezőt tudnám előhozni:

*Széchenyi István (1791-1860)
a legnagyobb magyar, aki naplóját németül írta*

- a *nemzettudat*, ami inkább szellemi, mint nyelvi (ne feledjük, hogy a Legnagyobb Magyar, Széchenyi is németül írta a naplóját!) vagy vérségi köteléket jelentett;
- a *kereszténység*, ami magyar változatában egyszerre volt pogány, katolikus és protestáns... A kereszténység felvételekor nagyon sok pogány elemet őriztünk meg: pl. a katolikusok Szűz Máriát Boldogasszonynak hívják, ami még a kereszténység előtti idők pogány istenasszonya volt, a katolikus-protestáns ellentétek is sokkal kisebbek voltak, mint más országban...
- de a harmadik titok a legnagyobb: a *szabadság*, a régi értelemben vett liberalizmus. Általában ennek kezdetét Szent István király intelmeire szokták visszavezetni:

„...az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő.”: azaz történelmi örökségünk a sokszínűség, a nyelvi és magatartásbeli sokféleség. Valójában, ez a toleráns belpolitika sokkal ősbibb, a keleti társadalmakra jellemző sajátosság, ahol elsősorban a társadalmak nem vérségi (ez csak alacsonyabb, törzsi szinten jelentkezett), vagy vallási alapon szerveződtek, hanem az uralkodó iránti hűség volt az alapvető.

Azt hiszem, a magyarság mindig akkor virágzott, amikor ez a három erő: nemzettudat, kereszténység és liberalizmus egyensúlyban volt; ha ez az egyensúly felborult, az ország romlásba dőlt.

Trianon

Akik ellent mertek mondani az ország csonkításnak – tehetetlenségérzet – eltűnő nemzeti-ségeink – Gömbös erőszakos magyarosítása – demográfiai katasztrófa és amikor megfordult az irányzat: ország-gyarápodás és Ratkó korszak – miért nem tudunk örülni sikereinknek?-szétfoszló liberalizmus és arisztokrácia – mégis, kinek a forradalma zajlott a két háború között? – nekünk semmi sem sikerülhet...? – hibernált társadalom – mi a rosszabb: az áldozat, vagy a büntudat?

Hogyan kezeljük a trianoni traumát?

Azt hiszem, ez a legfájdóbb pont a történelmünkben, nemzettudatunk egyik meghatározó eleme. Sokat gondolkoztam azon a kérdésen, hogy ki a magyar, de bevallom, annál jobb választ, mint az, hogy *magyar az, akinek fáj Trianon*, nem találtam.

Trianon egyrészt történelmi tény: 1920. június 4-én, a Kis Trianon kastélyban aláírt békeszerződésben, a 325 411 km² összterületű Magyar Királyság elveszítette területének több mint kétharmadát, (az ország Horvátország nélküli területe 282 870 km²-ről 92 963 km²-re csökkent) lakosságának több mint a felét, az 1910-ben még 20 886 487 fős ország lakossága 7 615 117 főre esett vissza. Minden három magyarból ma egy az országhatárokon kívül él, s naponta halljuk a hírekben, hogyan, hogy milyen retorziók érik őket csupán magyarságuk miatt...

Emlékszem, amikor a kilencvenes években egy német menedzserrel beszélgettem a történelemről és megemlítettem neki, hogy az első világháború után elvesztettük területeink 66%-át visszakerdezett, hogy ugye 16%-ot akartam mondani... Ilyen ország-csonkításra szinte nem is volt példa a történelemben.

Az igazságtalan döntést csak néhány ponton tudtuk módosítani, azt hiszem, ezek az emberek megérdemlik, hogy a történelmi emlékezet megőrizze a nevüket:

- Balassagyarmat lakosai szabályos felkelésben üzték el a cseh csapatokat;
- Szomorócról a helyi lakosság verte ki a szerb-horvát-szlovén csapatokat;
- Szentistvánlakot nem említette meg a trianoni békediktátum, a határkijelölő bizottság végül hozzáánk csatolta;
- miután a Rongyos Gárda az Órvidék jelentős részét felszabadította, Sopron és a környéki falvak népszavazással kerültek Magyarországhoz – a hűség azonban nem mindig kifizetődő: hiába szavaztak úgy, az I. Világháború után, hogy hozzáánk tartozzanak, a II. után jelentős részüket, mint németeket kitelepítették...
- Somoskö maga harcolta ki, hogy hozzáánk tartozhasson;
- Zajtát hivatalosan Romániához csatolták, azonban a helyi iskolaigazgató észrevette, hogy a szerződés szövege és a térkép nincs összhangban, így sikerült kiharcolniuk, hogy magyarok maradhassanak.

Azonban a területi, lélekszám szerinti veszteségeknél szerintem sokkal nehezebb Trianon lelki öröksége. A mai előadás befejezésekképpen ezekről szeretnék pár szót mondani.

Tehetlenség-érzet

Hiába harcoltak vitézül a Nagy Háborúban, a lakosoknak mégis azt kellett átélniük, hogy azok az országok gyarapodtak, születtek meg a semmiből, akik ezért semmit sem tettek, csak a nagyhatalmak kedveltjei voltak. Mindegy mit teszünk, máshol döntenek felettünk. A törökök felkeltek és a nemzetiségileg török területeket vissza tudták szerezni; nálunk szinte csak elszigetelt katonai akciók folytak.

Kós Károly (1883-1977)

Építész, író, Trianon után az erdélyi újjászületés egyik vezéralakja

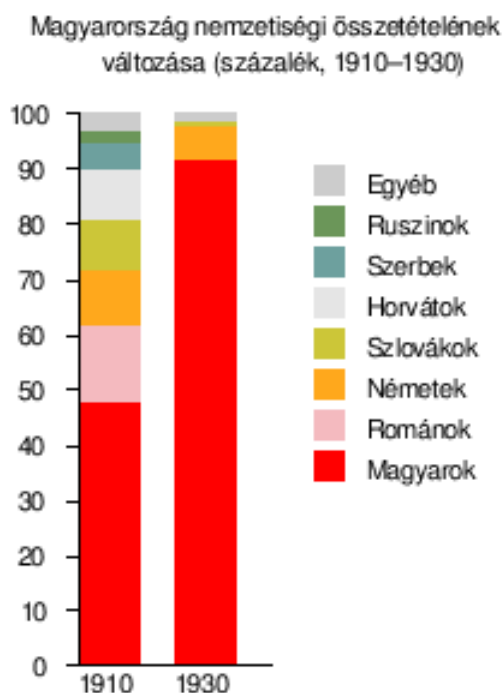
„Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre.

Ahová a magunk erejével, ezer esztendő munkájával kapaszkodtunk, és minden lépcsőfokot a magunk izmaival és eszével vágunk a magunk vérével öntözött irdatlan sziklába: onnan dobtak le minket.” – Kós Károly

A tehetetlenségérzet kergetett minket a nagyhatalmak karjaiba; először az olaszokhoz, utána a németekhez. A következmények ismertek... Belesodródunk egy eleve vesztes háborúba.

Nemzetállam

Magyarország korábban soknemzetiségű és soknyelvű ország volt, a „magyar” elsősorban a politikai nemzethez való tartozást és nem nyelvi vagy faji közösséget jelentett. Trianon után ez is megváltozott:

Míg a monarchikus időkben a nemzetiségek, ha nem is teljes, de abban a korban szinte példátlan szabadságot élveztek, Trianon után erős magyarosítás kezdődött. Gyakorlatilag egyetlen kisebbségünk maradt, a német, az ő általános iskolai anyanyelvi oktatása jelentősen szűkült a két háború között, s ez csak részben köszönhető annak, hogy a hazai svábok azonosulni akartak a magyarsággal (bár ez is jelentős hatás volt).

*Gömbös Gyula (1886-1936), miniszterelnök (1932-1936)
Sikeres gazdaságpolitika, erős magyarságtudat, de milyen áron?*

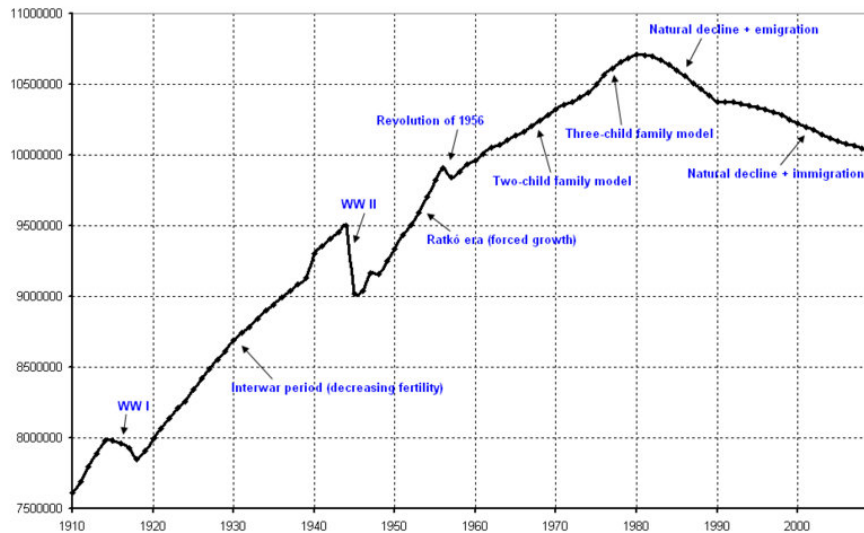
A másik, ami talán apróságnak tűnik, de valójában nagyon sokat kifejezett: a családnevek változtatása. Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt az állami hivatalnokoknak és a katonatiszteknek kötelező volt magyar családnevet felvenniük. Ezt még az államfő, Horthy Miklós is helytelenítette, azonban közjogi eszközei nem voltak ennek megakadályozásához:

„Gömbös kétségkívül jószándékú törekvéseivel gyakran túllőtt a célon. Én mindig azon a véleményen voltam, hogy ne állítsunk akadályt az elé, ha valaki nevének megmagyarosításával hazafiasságának kifejezésére törekszik; viszont elleneztem, hogy ebben az irányban bármilyen nyomást is gyakoroljanak, amint azt Gömbös a tisztekkel és hivatalnokokkal szemben tette.” Azt hiszem, az erőszakos magyarosítás, még ha csak ilyen jelképes ügyekben is merül ki, sohasem lesz egészséges nemzettudat az eredménye.

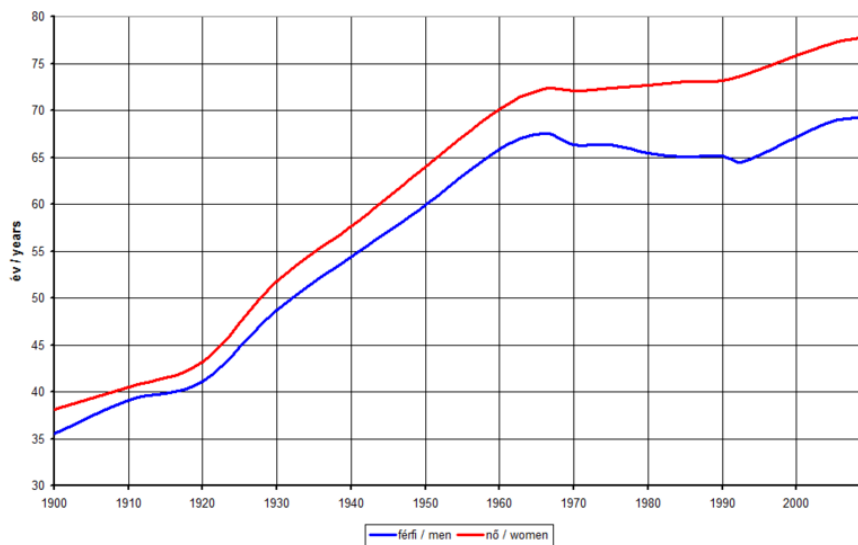
Mindezek mögött volt egy felelősség keresés is: mintha azt gondoltuk volna, hogy mire mentünk a nagy nemzetiségi türelemmel: csak megerősödtek a nemzetiségek, elszakítottak nem csak ősi magyar, hanem magyar többségű területeket is, ezért jobban járunk, ha mi megelőzzük ezt és elmagyarosítjuk őket...

Demográfia

Ritkábban szoktunk róla beszélni, de a trianoni trauma a népszaporulatra is negatív hatással volt, annak ellenére, hogy a statisztikák első látásra ezt elfedik.

Az I. Világháborúban megfigyelhető a népességszám csökkenése, a trianoni sokk után azonban a születések száma, bár emelkedett, nem tudta elérni a háború előtti szintet. A Horthy-korszakban a szociális és egészségügyi intézkedések hatására csökkent a halálozási ráta és a születéskor várható élettartam növekedett, azonban az alapvető problémát, hogy kevesebb gyermek születik, csak időlegesen lehetett orvosolni ezzel.

Az a tény, hogy az elcsatolt területekről nagy számban érkeztek menekültek a csonka-országba, a gyerekvállalási kedvet tovább csökkentette: a bizonytalan élethelyzet miatt, elsősorban a fővárosban, általánossá vált az egykézés.

Véleményem szerint, a gyermekvállalási kedv csökkenésében nagy szerepe volt a Trianon-szindrómának is: a közvélekedés szerint, ez csak átmeneti állapot, s így, mint általában a gazdasági válságok idején is, a családok a gyerekvállalást későbbre halasztották.

*Ratkó Anna (1903-1981) népjóléti miniszter (1948-1950), egészségügyi miniszter (1950-1953)
Örökök hagyták a kérdést: lehet-e erőszakkal növelni a népszaporulatot?*

Sajnos, ez a hanyatlást csak két rövid időszakban sikerült megfordítani: 1938-at követően a területgyarapodások adtak sikerélményt az országnak, így a gyermekvállalási kedv és az öngyilkossági ráta csökkent, másodsor, már a kommunizmusban, az úgynevezett Ratkó-korszakban, amikor drasztikus állami intézkedésekkel fokozták a népszaporulatot (pl. teljes abortusz-tilalom). Azonban az állam kényszerítő ereje sohasem képes tartós hatást elérni...

Trianon örökségeként még mindig őrizzük magunkban a kudarc-tudatot. Ennek oka, hogy azóta sem sikerült tartós sikerélményre szert tennünk, másrészt, hogy amit ennek tudnánk felfogni (pl. rendszerváltozás, NATO- és EU-csatlakozás – gondoljunk arra, hogy '56-ban ezekről álmodni se mertünk volna!), azt sem így éltük meg.

A liberalizmus háttérbe szorulása

Korábban Magyarország alapvetően liberális ország volt, ennek hagyományairól már korábban szóltam. A liberalizmust persze nem a mai értelemben értsük, inkább valamilyen konzervatív, nemzeti liberalizmus módon, valahogy úgy, ahogy Széchenyi is politizált.

Azonban Trianon után a liberalizmus úgymond szalonképtelenné vált, ebben egyrészt szerepet játszott a korábbi liberálisabb nemzetiségi politika, másrészt a liberális kísérlet kudarca: a Károlyi-féle köztársaság (1918-19) nem volt képes se az ország területi épségének biztosítására, se a kommunista hatalomátvétel megakadályozására.

Azonban hiba lenne azt gondolnunk, hogy Trianon után csak a liberalizmusra mondott nemet a társadalom: valójában ekkorra az arisztokrácia már elvesztette tényleges társadalmi befolyását, a szocialista gondolat a kommünnek köszönhetően vált ellenszenvessé, így a két háború között a keresztény középosztály és kisebb mértékben a parasztság forradalma zajlott le. Jelképes, hogy ebben az időben a köznemes, önerejéből karriert csináló, Horthy Miklós és nem valamilyik gazdag arisztokrata család sarja töltötte be az államfői szerepet.

Sikertelenség tudat

Erre már korábban is utaltam, azonban fontosnak tartom külön is megemlíteni; Trianon és 1956 után nem tudtunk hinni a sikerben. Azt hiszem, ezt nem kell különösképpen részleteznem, egy jellemző képpel azonban felvillantánám ennek romboló hatását. Vitéz Jány Gusztáv, a II. Világháborúban a Don-kanyarban harcoló magyar csapatok parancsnoka, az induláskor állítólag az aktatáskájára mutatott: *ebben fogom hazahozni, ami megmarad a hadseregből*. Nem sokat tévedett...

Kései hatása ennek a nyolcvanas évek végén az ellenzéki kerekasztalon jelentkeztek; az ellenzéki pártok delegáltjai egyszerűen képtelenek voltak feltételezni, hogy egy szabad választáson ne az MSZMP vagy annak utódpártja nyerjen, így olyan biztosítékokat (a kétharmados törvények aránytalanul nagy száma) építettek be a kialakuló közjogi rendszerbe – ez azonban végül az első demokratikusan választott kormány kezét kötötte meg, lassítva a rendszerváltás folyamatát.

A társadalom hibernálása

Ez a probléma elsősorban a két világháború közti korszakot jellemezte. A trianoni tragédia hivatkozva a legfontosabb társadalmi változásokat jegelték.

A legfontosabb ezek közül a földkérdés megoldatlansága volt. Bár történtek kisebb föld-reformok (Nagyatádi-féle, vitézi telkek kiosztása), gyakorlatilag ez a kérdés csak a II. Világháború után került (igaz, nem tökéletesen) terítékre. A két háború között az alapelv az volt, hogy az ilyen fontos nemzeti kérdéseket csak akkor lehet rendezni, ha az egész magyarság *újra egy tűz köré gyűlt*.

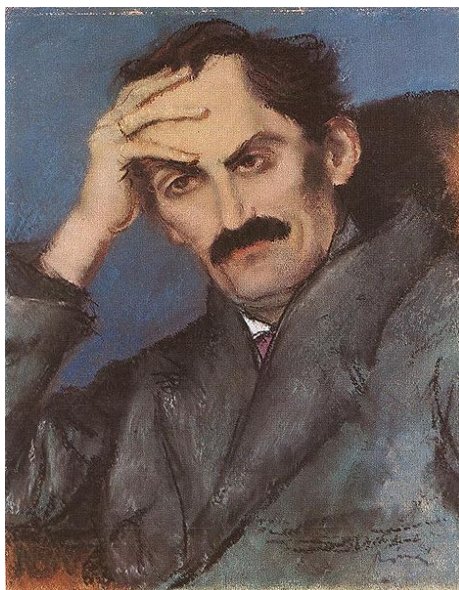
Hasonlóképpen, a demokratikus fejlődés is lelassult; bár a demokratizálódás folyamatos volt, a demokrácia működött, de például a titkos szavazásra országos szinten csak 1938-ban került sor először. A körülöttünk lévő államokhoz képest általában nem volt elmaradásunk (talán csak Csehszlovákiához képest), de a Felvidék visszacsatolásakor már problémát jelentett, hogy korábban az ottani magyarság korábban, ha nemzetiségileg nem is, de politikai értelemben nagyobb szabadságot élhetett, mint a beköszönő magyar világban.

Bűntudat – áldozattudat

Végül elérkeztünk a Trianoni tragédia legsúlyosabb lelki következményéhez: a bennünk kialakuló áldozat, az utódállamokban kialakuló bűntudat kérdéséhez.

Az egyszerűbb kérdés, a békediktátum nyertes államainak bűntudata. Sajnos még ma is bennük él a félelem, hogy mi magyarok erőszakkal vagy más módon vissza akarjuk szerezni az elszakított területeket: ez akadályozza meg, hogy a kisebbségi sorban lévő magyarság autonómiát alakítson ki magának, nyelvüket szabadon használhassák. Állandó a félelem, hogy Dél-Szlovákiát el akarjuk magyarosítani, Erdélyből elűldözzük a románokat. Részükről a tudatalatti bűntudat akadályozza, hogy ezeket a kérdéseket civilizált módon rendezhessük – ez sajnos csak nagyon lassan oldódik, s féltő, hogy mire sikerül a határon túli magyarok helyzetét rendeznünk, már nem lesz aki élvezni tudja a nemzetiségi szabadságot...

Nehezebb kérdés, hogy hogyan nézzünk szembe saját áldozattudatunkkal. Egyértelmű, hogy Trianonban a magyar állammal és a magyar néppel olyan igazságtalanság történt, ami párját ritkítja a világtörténelemben, azonban nem szabad, hogy ez felmentsen minket saját felelősségünk kutatása és a környező népek jogos érdekeinek elismerése alól.

*Babits Mihály (1883-1941) Rippl-Rónai József portréján
Forradalmár a költészetben, hű a hazaszeretetben*

Babits Mihály gyönyörű versében megelőlegezve a trianoni tragédiát, így írt erről:

*És ne vigy a kísértetbe minket,
hogy ártatlanságunk tudatát,
mint drága páncélos inget
őrizzük meg bár véresen
hogy át ne hasadjon sohasem.
(Miatyánk. 1914)*

Az áldozattudatunk akadályozta meg, hogy szembenézzünk azokkal a hibákkal, amik bel-politikailag Trianonhoz elvezettek. Ma például szívesen olvassuk Mikszáthot, azonban nem vesszük észre, hogy a „tót atyafiaknak” számára mennyire sértő volt, az a jóindulatú feudális lenézés, amivel őket kezeltük.

Nem tudjuk kezelni azt, hogy a Nagy Magyarország nemzetiségeinek ugyanúgy joguk volt az önálló fejlődésre, mint nekünk, magyaroknak, hogy mivel rontottuk el a kapcsolatunkat úgy, hogy a nemzetiségek jelentős része csak a magyar államon kívül tudta elképzelni a nemzetiségi szabadságot. Ez alól az sem menthet fel, hogy a kisebbségi sorban lévő magyarok ma csak álmodozhatnak arról, hogy a szabadság olyan fokát élhessék át, mint régebben a szlovákok, románok a régi Magyarországon.

Nem tudunk szembenézni azzal sem, hogy bár iszonyatos tragédia volt, mi még a szerencsésebbek közé tartoztunk, mivel legalább a maradék Magyarországon lehetőségünk nyílt az önálló nemzeti fejlődésre. Ezt nem kapták meg a szlovákok, a ruszinok, a horvátok pedig kevesebb önállóságot kaptak a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban, mint azelőtt tőlünk. Nincs benne történelmi tudatunkban, hogy az erdélyi románság, amely korábban egy európai (magyar) modell szerint fejlődött, még az ottani magyarságnál is többet veszített: az ókirályságból bevándorló román lakosság és közigazgatás őket is elnyomta, de nem tudták nemzetiségi közösségükben megőrizni kultúrájukat.

(Egy személyes élmény: egy távoli román rokonunk, aki még magyarul sem tudott, Trianon után Budapestre költözött, mivel úgy érezte, itt meg tudja őrizni régi életformáját, különben is, itt mindenki beszél németül, így nem érzi, hogy a nemzetisége miatt ki lenne közösítve...)

Azt hiszem, ha a trianoni tragédiát fel akarjuk dolgozni, három dolgot kell tennünk:

- *segíteni az utódállamokat Trianon örökségének feldolgozásában*, ki kell állnunk az igazunk mellett, de nem szabad olyat tennünk, amivel feleslegesen „hergeljük” őket;
- *magunkban fel kell dolgoznunk az áldozat-tudatot*: szembe kell nézni a hibáinkkal, tanulni belőle és példát mutatni a szomszéd országoknak a nemzetiségi türelemből. Itt óhatatlanul Juhász Gyula sorai jutnak eszembe:

*„Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk reá.”*

- és végül, ami talán a legfontosabb: *őrizni kell a közösségtudatot az elszakított területek magyarságával*. Ez a tudat őrzött meg minket egymásnak a török és Habsburg időkben is. Ápolni kell a kapcsolatokat: nincs annál groteszkebb, mint ha valaki a Nagy Magyarország matricát rak a kocsijára, és Ausztriába megy nyaralni. Őriznünk kell a közösségtudatot és ennek megfelelően cselekedni – és várni az idők jobbra fordulását...

*Mint mikor régi szerelmeseket választ el
buta végzet, sok kilométer,
félelem, irigység.
Már nem írnak, nem beszélnek,
egymásra gondolni is félnek,
mert fáj az emlék,
fáj a nincs hogyan és tovább.
Mégis,
ha boldog napok évfordulója közelít,
szebb ruhát vesznek fel,
reggel a tükör előtt hosszabban készülnek,
ebédjük ünnepi, mit együtt ettek rég:
mert tudják ünnep van.
Nem írnak egymásnak,
nem hívják egymást,
mégis, a szívük egy napra összeér.*

(Békési Szent István)